

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Jaroslav Sládek

**Tištěná média v boji za národní existenci
Lužických Srbů**

Diplomová práce

Praha 2015

Autorka práce: **Bc. Jaroslav Sládek**

Vedoucí práce: **PhDr. Jaroslav Šonka**

Rok obhajoby: **2015**

Bibliografický záznam

SLÁDEK, Jaroslav. *Tištěná média v boji za národní existenci Lužických Srbů*. Praha, 2014. 78 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jaroslav Šonka.

Abstrakt

Diplomová práce *Tištěná média v boji za národní existenci Lužických Srbů* se ve své teoretické části stručně věnuje dějinnému vývoji západoslovanského etnika a jeho literatury. Jsou zde zmíněni přední kulturní pracovníci národa společně s jejich zásluhami, vedoucími k pozvednutí kulturně a jazykově ohrožené minority. Na základě studia tří lužickosrbských tištěných periodik v praktické části práce analyzuji prostředky redaktorů pro udržení jazykové a kulturní identity etnika. Cílem práce je jednak ukázat podobu tiskovin vycházejících ve dvojjazyčném regionu, jednak i výsledkově zanalyzovat práci médií, které motivuje snaha o další udržení existence národa.

Abstract

The thesis *Printed media in the struggle for national existence of the Lusatian Sorbs* in its theoretical part deals with the historical development of the western Slavic ethnic group and its literature. Here are mentioned leading cultural workers of the nation, together with their merits, leading to uplift culturally and linguistically vulnerable minority. Based on the study of three Sorbian printed periodicals in the practical section of the thesis, I analyze ways of editors to maintain linguistic and cultural identity ethnicity. Aim of the diploma thesis is to show form of printed materials based in the bilingual region, and partly analyze the work of the media, which motivates further efforts to maintain the existence of the nation.

Klíčová slova

Dolní Lužice, etnikum, Horní Lužice, kultura, média, Nowy Casnik, Rozhled, řeč, Serbske Nowiny, tisk.

Keywords

Lower Lusatia, ethnicity, Upper Lusatia, culture, media, Nowy Casnik, Rozhled, speech, Serbske Nowiny, print.

Rozsah práce

171 108 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Senohrabech, dne 15. 12. 2014

Jaroslav Sládek

Poděkování

Chtěl bych poděkovat panu PhDr. Jaroslavu Šonkovi, svému vedoucímu diplomové práce, za pomoc a rady při jejím zpracování.

Na tomto místě bych také rád poděkoval zaměstnancům Slovanské knihovny v Praze za příkladné vedení knihovního fondu, dále členům Společnosti přátel Lužice za poskytnutí studijního materiálu a především za udržování vzájemně dobrých vztahů mezi Čechy a obyvateli slovanské Lužice.

SCHVALENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce									
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT:									
Příjmení a jméno diplomanta: Sládek Jaroslav	Razítko podatelny:								
Imatrikulační ročník diplomanta: 2012	<table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd</td> </tr> <tr> <td>Došlo dne:</td> <td style="text-align: center;">- 6 -06- 2013 -1-</td> </tr> <tr> <td>Oj: 4328</td> <td><small>Priloh: Skriptura Kode:</small></td> </tr> <tr> <td colspan="2"><small>Přiděleno:</small></td> </tr> </table>	Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd		Došlo dne:	- 6 -06- 2013 -1-	Oj: 4328	<small>Priloh: Skriptura Kode:</small>	<small>Přiděleno:</small>	
Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd									
Došlo dne:		- 6 -06- 2013 -1-							
Oj: 4328	<small>Priloh: Skriptura Kode:</small>								
<small>Přiděleno:</small>									
E-mail diplomanta: Sladek40@seznam.cz									
Studijní obor/forma studia: Mediální studia/prezenční									
Předpokládaný název práce v češtině: Tištěná média v boji za národní existenci Lužických Srbů									
Předpokládaný název práce v angličtině: Print media in fight for national existence of Lusatian Serbs									
Předpokládaný termín dokončení LS 2013/2014									
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování: <p>Od roku 1635, kdy byla Lužice definitivně včleněna do území Saského kurfiřtství, museli Lužičtí Srbové několikrát prostupovat bojem za zachování vlastních kulturních hodnot. Knihy a později i periodický tisk jim v nelehkém zápase pomohly nepodlehnout.</p> <p>Konec totality a sjednocení Německa v roce 1990 přináší obyvatelům západoslovanského etnika nebyvalé možnosti ke kulturní obrodě, kterých také beze zbytků využívají. Přesto, méně než stotisícový národ se nadále musí chránit před většinovým německým vlivem a tištěná média, jako po staletí i teď, nepřestávají být tím obranným nástrojem.</p> <p>V českém jazyce bylo dosud vydáno několik publikací o dějinách lužickosrbské literatury. Vyhledávané jsou především práce předního českého sorabisty Adolfa Černého, k citovanějším patří i kniha Antonína Frinty Lužičtí Srbové a jejich písemnictví. K novějším patří publikace Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami od Heleny Ulbrechtové.</p>									
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy: <p>Ke stručnému přehledu dějin Lužických Srbů od nejranějších dob po současnost a vývojem jejich médií v teoretické části, připojím do praktické části práce obsahovou analýzu současných předních lužickosrbských tištěných titulů. Za cíl si společně s vypracovaným náhledem na jejich klíčovou funkci zachovat národ, kladu i zmapování charakteristik podoby lužickosrbského tisku.</p>									
Předpokládaná struktura práce: <p>Teoretická část</p> <p>1) Dějinný vývoj Lužických Srbů</p> <p>1.1 Lužice do roku 1635 – v této podkapitole chci zachytit historii země a jejich obyvatel od jejich nejranějších fází až po odtržení ze soustátí habsburské monarchie. Důraz budu chtít především dát na dobu společného svazku Lužice a Českého království, která trvala po tři století.</p>									

1.2 Lužice jako saská država – volně pokračování dějinného vývoje Lužických Srbů do konce druhé světové války. Do podkapitoly bych chtěl zahrnout i snahy českých slavistů pomoci s národní emancipací národa v druhé polovině 19. století. Zmínku chci rovněž věnovat literární tvorbě německého filologa Georga Sauerweina, který platil za významného ochránce obou lužickosrbských jazyků.

1.3 Za železnou oponou – stránky třetí části úvodní kapitoly vyplním popisem dějinné etapy, ve které sice byla mediální produkce v lužické srbštině státem podporována, nicméně, politická práva menšiny nebyla národu stále příznána.

1.4 Současná Lužice – v poslední podkapitole týkající se historického vývoje v Lužici zachytím významné události národa od roku 1990 do současných dob.

2) Média Lužických Srbů

2.1 Literatura v lužické srbštině – do diplomové práce chci vklínit i počátky národní literatury, stejně jako i přední osobnosti lužickosrbského kulturního života. Podkapitolu bych uzavřel rokem 1990.

2.2 Mediální produkce v lužické srbštině na přelomu tisíciletí – poslední podkapitolu z teoretické části práce chci věnovat současné mediální scéně, kromě tištěných titulů se chci zaměřit i na stručnou historii vysílání rozhlasu v lužické srbštině.

Praktická část práce

3) Obsahová analýza tištěných titulů Serbske nowiny, Rozhľad a Nowy Casnik.

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Serbske nowiny (2007 – 2009)

Rozhľad (2010 – 2012)

Nowy Casnik (2006 – 2008)

Metody (techniky) zpracování materiálu:

historická analýza

Základní literatura:

ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*. Vyd. 1. Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, 2011. 359 s. Evropské obzory. ISBN 978-80-86735-09-2.

Knihy zachycuje Lužici před příchodem Slovanů, stručným přehledem historických událostí pokračuje až do současnosti, přičemž se především soustředí na literaturu a česko-lužickosrbské vztahy.

FRINTA, Antonín. *Lužičtí Srbové a jejich písemnictví*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955. 239 s., [16] s. obr. příl. Dějiny slovanských literatur; sv. 1.

Nástin dějin literatury Lužických Srbů. První kapitoly jsou věnovány Lužickým Srbům a jejich literatuře ve státě českém, další kapitoly dějinám písemnictví od války třicetileté přes národní obrození, rozkvět a zánik mezi oběma světovými válkami, až k literatuře kulturního života po r. 1945. Dílo je jednou z prvních knih tohoto druhu.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

Kniha shrnuje základní informace o vybraných strategiích kvalitativního výzkumu, základních metodách sběru dat a jejich analýzy. Pro lepší interpretaci demonstruje aplikaci probíraných přístupů pomocí mnoha příkladů konkrétních výzkumných akcí v nejrůznějších oblastech výzkumu. Probírá rovněž filozofická stanoviska využívaná v kvalitativní metodologii.

MEYN, Hermann. *Massenmedien in Deutschland.* 4. vyd. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft, 2004, 293 s. ISBN 3-89669-420-0.

Tato referenční příručka popisuje funkce, struktury a vývoj masových médií na německé mediální scéně. Autor do své publikace zahrnul i ohledy právní, politické a ekonomické, které se problematiky médií v Německu týkají.

MICHAJLOV, Boris. *Budoucnost Lužických Srbů.* 1. vyd. Praha: Orbis, 1949. 54 s., [20] s. obr. příl. Časové otázky.

V krátkých kapitolách je podán zeměpisný obraz Lužice, počet obyvatel, přehled průmyslu a zemědělství podle posledních statistik před druhou světovou válkou. V další části je stručně zachycen politický vývoj Lužických Srbů po r. 1945. Krátce je zde pojednáno o jejich žádosti za připojení k ČSR, o zákonu na ochranu práv lužicko-srbského obyvatelstva atd.

MÜLLER, Helmuth a kol. *Dějiny Německa.* 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1995. 589 s. ISBN 80-7106-125-5.

Publikace je souhrnem německých dějin od nejstarších dob až po sjednocení v roce 1990. Kniha je doplněna kapitolou věnovanou událostem nejnovější doby po sjednocení země (1990–1995), která se zabývá i vztahy mezi SRN a ČSFR, později Českou republikou.

ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi střeoevropskými literaturami.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009. 296 s. Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Monographia, 154. ISBN 978-80-246-1408-3.

Ve třech oddílech a deseti kapitolách autorka postihuje vývoj lužickosrbské literatury od písemnictví 16. století až po literaturu současnosti (počátek 21. stol.) a vymezuje její pozici v rámci literatury střední Evropy.

Diplomové a disertační práce k tématu:

POLÁKOVÁ, Petra. *Lužickosrbská próza ve 20. století. Ústí nad Labem, 2012. bakalářská práce (Bc.). UNIVERZITA JANA EVANGELISTY PURKYNĚ V ÚSTÍ NAD LABEM. Pedagogická fakulta.*

NOVOTNÝ, Marek. *Lužickosrbská poezie ve 20. století. Ústí nad Labem, 2010. diplomová práce (Mgr.). UNIVERZITA JANA EVANGELISTY PURKYNĚ V ÚSTÍ NAD LABEM. Pedagogická fakulta.*

Datum / Podpis studenta

05.06.2013

Jaroslav Glábeš

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

S ohledem na nedostatek přehledných zdrojů literatury doporučuji návštěvu Budyšína, kde v Srbském domě existuje dobrý archiv a redakce tiskovin. Dále doporučuji kontakt s vedoucím lužickosrbského oddělení ve Staatskanzlei v Drážďanech, kde existují přehledy politických impulsů s ohledem na celoněmeckou a evropskou politiku ochrany menšinových práv

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem konzultoval a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucím této práce.

ŠONKA JAROSLAV

Příjmení a jméno pedagoga

5.6.13

Datum / Podpis pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTIŠKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

Obsah

Úvod.....	3
TEORETICKÁ ČÁST.....	6
1 Dějinný vývoj Lužických Srbů.....	6
1.1 Lužice do roku 1635	6
1.2 Lužice jako saská država.....	11
1.3 Za železnou oponou	17
1.4 Současná Lužice	20
2 Média Lužických Srbů	24
2.1 Začátky lužickosrbské literatury po národní obrození.....	24
2.2 Lužickosrbské národní obrození.....	27
2.3 Lužickosrbská literatura v první polovině 20. století	32
2.4 Lužickosrbská literatura v druhé polovině 20. století.....	35
2.5 Literatura Lužických Srbů v době sjednoceného Německa	39
PRAKTICKÁ ČÁST.....	42
3 Metodologie	42
3.1 Cíle výzkumu.....	42
3.2 Metoda výzkumu	42
3.3 Výzkumný vzorek.....	43
3.3.1 Serbske Nowiny.....	44
3.3.2 Nowy Casnik	44
3.3.3 Rozhled	45
4 Analýza tisku	46
4.1 Rozhled	46
4.1.1 Lužice a Lužičtí Srbové na stranách Rozhledu	47
4.1.2 Češi na stranách Rozhledu	50
4.2 Nowy Casnik	51

4.2.1	Lužice a Lužičtí Srbové na stránkách Noweho Casniku.....	52
4.2.2	Češi na stranách Noweho Casniku	55
4.3	Serbske Nowiny.....	56
4.3.1	Lužice a Lužičtí Srbové na stránkách Serbských Nowin.....	57
4.3.2	Češi na stranách Serbskich Nowin	59
5	Porovnání výsledků a interpretace	61
5.1	Lužičtí Srbové na stránkách tisku.....	61
5.2	Češi na stránkách lužickosrbského tisku.....	63
Závěr	64
Summary	67
Použitá literatura	69
Seznam příloh	75
Přílohy	76

Úvod

Nikdy neměli vlastní stát, jejich počet nikdy nepřesáhl hranici dvou set tisíc lidí, nikdy nemohli přestat chránit svoji svébytnost. Přesto po více než patnácti stech letech i dnes obývají Lužici potomci slovanského kmene Srbů. V současné době čítá jejich etnikum na 40-60 000 obyvatel, kteří žijí v německém a polském prostoru o celkové rozloze 12 702 km². Celá Lužice se dělí do třech dílů: na Horní Lužici, Dolní Lužici (která je paradoxně položená severněji) a polskou Lužici. Podstatná část (přes 11 000 km²) se přitom rozkládá na území německých spolkových zemí Braniborsko a Sasko (viz Příloha č. 2).¹ Právě střetávání nejmenšího slovanského národa s většinovým německým vlivem nutilo, i nadále nutí, nacionálně uvědomělé Srby² bránit svoji řeč a kulturu před konečnou německou asimilací.

Na příkladu Lužických Srbů v německé části Lužice se snažím poukázat na důležitou roli tištěných médií, kterou v případě udržení svébytnosti národa sehrávají. V teoretické části práce se nejprve ve čtyřech podkapitolách věnuji dějinám lužickosrbského etnika, a to od dob jeho osídlení až do začátku 21. století. Média v lužickém prostoru jsou tématem následující kapitoly, která je zaměřena na vývoj od nejstarších památek dochované ústní lidové slovesnosti až po současnou mediální scénu. Největší důraz je tím kladen na srbsky psanou literaturu a činnost autorů, kteří ji svými příspěvky tvořili. Oproti tezi je zde počet podkapitol rozšířen ze dvou na pět, z důvodů jednodušší orientace okolo významných mezníků historie lužickosrbské literatury.

Na nabyté podklady z dějin národa a jeho literatury, a tím i pochopením souvislostí, navazuje praktická část práce, která prostřednictvím analýzy tří lužickosrbských tištěných periodik hledá odpověď na otázku, jakých prostředků využívají k zachování kulturní a jazykové existence národa. K rozboru byl vybrán hornolužický večerník *Serbske Nowiny*, dolnolužický týdeník *Nowy Casnik* a kulturní měsíčník *Rozhľad*, který v sobě shromažďuje jak příspěvky psané v horní, tak i v dolní lužické srbštině. Z analýzy vzešlé

¹ KALETA, Petr. *Češi o Lužických Srbech: český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého*. Vyd. 1. Praha: Masarykův ústav - Archiv AV ČR, 2006, str. 19.

² kromě používaného označení Lužičtí Srbové se samotní obyvatelé označují jen jako Srbové. O Srbech hovoří i česká literatura, zkrácený termín je používán i v této práci.

výsledky shromažďuji v poslední kapitole. V ní také zmiňuji závěry hledání po vazbách mezi Lužickými Srby a Čechy.

V první kapitole jsem nejčastěji čerpal z knihy „Horní a Dolní Lužice“ od tria autorů Bobková, Březina a Zdichynec. Páteřním zdrojem celé teoretické práce mi byla publikace slavistů Čermáka a Maiella „Nástin dějin a literatury Lužických Srbů“. Z této knihy jsem dále přebíral i v kapitole o médiích Lužických Srbů. Na počátku diplomové práce se objevují odkazy na „Stopy zapomenutého lidu“ od Libuše Hrabové, která přibližuje raně středověké dějiny národů Polabských Slovanů. V tezích zařazenou knihu „Dějiny Německa“ od Helmuta Müllera jsem nahradil publikací „Sasko“ od autora Miloše Řezníka, který ve svém spisu věnoval daleko více prostoru lužickému regionu, než ve své rozsáhlé kronice německý historik. Posledním důležitým pramenem při zpracování dějin lužickosrbského národa mi byla kniha Lužice a Lužičtí Srbové od předního českého sorabisty³ Adolfa Černého.

Ve druhé kapitole mi byl častým zdrojem jeden z prvních českých svazků analyzující tamní literaturu, a to „Lužičtí Srbové a jejich písemnictví“ od Antonína Frinty. Společně s již zmíněnou prací slavistů Čermáka a Maiella doplnila trio hlavních pramenů kniha od Heleny Ulbrechtové „Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi střeoevropskými literaturami“. V podkapitole o lužickosrbském národním obrození jsem vyhledával informace ze spisu současného předsedy Společnosti přátel Lužice Petra Kalety, který se zaměřil na česko-lužickosrbské střetávání v 19. století. K odhalení současné mediální scény slovanské Lužice jsem využíval poznatky autorů přispívajících do časopisu Česko-lužický věstník, jehož vydavatelem je Společnost přátel Lužice v Praze.

V praktické části práci, při stanovení výzkumné metody jsem vycházel z knihy Jana Hendla „Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace“. V samotné analýze to byly již uvedené výtisky Serbskich Nowin z let 2007-2009, Noweho Casniku z let 2006-2008 a Rozhladu z let 2010-2012, případně webové stránky zde zmíněných periodik.

³ Sorabistika je věda, která se zabývá literaturou a jazykem Lužických Srbů.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Dějinný vývoj Lužických Srbů

Šíření Slovanů do střední Evropy začalo v pátém století našeho letopočtu. Do prostoru mezi řekami Sálou a Labem na západě, Odrou a Lužickou Nisou na východě, Krušnými a Lužickými horami na jihu a Baltickým mořem na severu se usídlily mnohé, dnes už z velké části neexistující národy. Novodobá literatura o nich souhrnně hovoří jako o Polabských Slovanech. Tento lid kdysi tvořily tři velké skupiny kmenů. Na severozápadě u moře to byli Obodrité, obloukem od středního Labe k ústí Odry se táhlo území Luticů, mezi Sálou a Labem sídlili Srbové, předkové jediného, dosud existujícího národa Polabských Slovanů.⁴ (viz Příloha č. 1)

1.1 Lužice do roku 1635

Nejstarší písemná zmínka o obyvatelstvu zvaném Surbi se objevuje u kronikáře Fredegara. Ten píše o tamním knížeti Dervanovi, který roku 630 odtrhl svůj kmen od Francké říše a připojil se k Sámovu kmenovému svazu.⁵ Další zprávy o slovanském osídlení ve střední Evropě se objevují až po stoleté odmlce. Od té doby se o jejich přítomnosti v oblastech řek Labe a Sály franští dějepisci zmiňovali stále častěji.⁶

V písemných pramenech je sice uváděno hned několik srbských skupin, náležitou pozornost zasluhují dvě z nich. První je kmen Lužiců (Lužičanů), který se usadil, podle raně středověkých latinských pramenů, v oblasti centrální Dolní Lužice. Druhou skupinou jsou Milčané,⁷ kteří podle týchž pramenů obýdli západní část Horní Lužice.⁸

⁴ HRABOVÁ, Libuše. *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2006, str. 9-19.

⁵ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk a ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. 1. vyd. Praha: Libri, 2008, str. 17.

⁶ HRABOVÁ, Libuše. *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*, str. 18.

⁷ Ve středověku označení „Milčané“ vymizelo, a proto všichni obyvatelé Horní a Dolní Lužice byli v Čechách nazýváni „Lužičané.“ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*. Vyd. 1. Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, 2011, str. 15.

⁸ tamtéž, str. 15.

Konkrétněji se Lužičané usídlili v horní části spreewaldské nížiny, nacházející se uvnitř území vymezeného řekami Dahme na západě a Bobrem na východě. V polovině 9. století se v tomto prostoru nacházelo více než třicet sídlišť s centrálním hradiskem Lužičanů Liubusuou. Tehdejší počet obyvatel kmene se odhaduje na 8000. V úrodné oblasti od horního toku řeky Černý Halštrov (Schwarzen Elster) na západě po řeku Lubatu (Löbauer Wasser) na východě se rozprostírali Milčané. Také k tomuto kmeni patřilo na třicet sídlišť s mocenským střediskem na hradišti Budissin.⁹

Nové osídlovací proudy obou kmenů směřovaly nejvýhodnějšími trasami podél řek, zejména podél Sprévy a jejích přítoků, spojujících v severojižním směru kmenovou oblast Milčanů a Lužičanů. Tím se podařilo vytvořit poměrně veliký (nehledě na řadu dialektů), jazykově uzavřený region, v němž zůstalo jen málo místa pro pozdější německou kolonizaci. Tím byla země uchráněna osudu ostatních Polabských Slovanů, kteří zanikli v postupné asimilaci německých přistěhovalců. Ti začali ve větší míře pronikat do Lužice až od přelomu 12. a 13. století, kdy se museli spokojit se засídlením málo zalidněných Lužických hor na česko-lužickém pomezí.¹⁰

Mocenské střetávání s německým vlivem trvá od osmého století, kdy začala dlouholetá expanze Franků na území Polabských Slovanů. Ta zesílila zejména po porážce slovanských vojsk vedených knížetem Milčanů Miliduchem v roce 806, od které čelí nejzápadnější Slované germanizaci.¹¹ Lužickosrbský historik Jan Šolta dělí východní expanzi do dvou fází. První, datovaná do desátého století, se nesla ve znamení bojů. Skončila až okupací a přivtělením celého území na východ od řeky Labe k už nově vzniklému státnímu útvaru, Svaté říši římské. Fáze druhá pokračovala ve 12. století s rostoucí německou migrací do zabraných krajů.¹²

Před definitivním ovládnutím Lužice německou vrchností došlo ještě k jedné významné historické epizodě. Polský král Boleslav Chrabrý v roce 1002 dobyl Budyšin (německy Bautzen, lužickosrbsky Budyšin) a pokračoval ve svém tažení směrem na západ

⁹ ŠOLTA, Jan. *Abriss der sorbischen Geschichte*. Bautzen: Domowina, 1976, str. 9.

¹⁰ BOHÁČ, Zdeněk. *České země a Lužice*. Vyd. 1. Tišnov: Sursum, 1993, str. 11-12.

¹¹ HRABAL, Milan. *Lužičtí Srbové známí i neznámí: historie a současnost nejmenšího západoslovanského národa*. Vyd. 1. Varnsdorf: Městská knihovna, 2010, str. 7.

¹² ŠOLTA, Jan. *Abriss der sorbischen Geschichte*, str. 23.

přes Labe až k Míšni (Meißen, Mišno). Přestože při tomto pokusu byly polské síly v Lužici odrazeny, získal Boleslav v Lužici léno. Války s Boleslavem Chrabrým skončily až roku 1018 budyšínským mírem. Po smrti Boleslava Chrabrého v roce 1025 byl po dobu jednoho roku vyhlášen po celé Lužici smutek.

V roce 1032 upadla celá Lužice znovu do německé sféry vlivu a během celého století si ji podrobovali němečtí šlechtici, kolonisté a s nimi i biskupové, kteří uplatňovali i způsoby násilného šíření křesťanské víry.¹³

Poprvé se Lužičtí Srbové dostávají pod vládu českého krále v roce 1076, kdy byla Horní Lužice předána lénem Vratislavovi II. Ten ji už po osmi letech vrátil pod správu německého panovníka, kdy nově nabyté území předal věnem své dceři. Na téměř celé jedno století se Hornolužičané vrátili pod českou korunu v roce 1158, kdy se jejich zem stala říšským lénem českého krále Vladislav II. Správa Horní Lužice byla svěřena příslušníkům české šlechty.¹⁴ Přemyslovci v zemi položili základy ke královským (zeměpanským) městům, jimiž se staly Budyšín, Zhořelec (Görlitz, Zhorjelc), Lobava (Löbau, Lubij) a Lubáň (Lauban, Lubaň). Přemyslovskou vládu připomínají i nálezy českých ražeb mincí z doby vlády Vladislava II., Přemysla I. a Václava I.¹⁵ Avšak ani spojení Lužice s Čechami nemohlo zastavit pokračující germanizaci. Kolonizace, oslabování slovanského živlu na venkově společně s ekonomickou silou německého patriciátu a slabou vrstvou lužickosrbské šlechty se projeví v neztenčeném růstu německého vlivu.¹⁶ V roce 1253 provdal Přemysl II. svou příbuznou Boženu braniborskému vládci Otovi III. a současně mu odevzdal Horní Lužici jako věnnou zástavu.

Dolní Lužice byla v průběhu let 1135 až 1303 panstvím saského rodu Wettinů.¹⁷ Za jejich vlády se zde zformovala většina zdejších měst. Ať to byla v první polovině 13. století Chotěbuz (Cottbus, Chósebuz), kolem roku 1220 Lubin (Lübben, Lubin), Kalau

¹³ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 29- 30.

¹⁴ BOHÁČ, Zdeněk. *České země a Lužice*, str. 12.

¹⁵ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk a ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*, str. 32.

¹⁶ KALETA, Petr. *Češi o Lužických Srbech: český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého*, str. 25-26.

¹⁷ BOHÁČ, Zdeněk. *České země a Lužice*, str. 12.

(Calau, Kaława) v roce 1230, o pět let později Guben (Guben, Gubin), v roce 1260 Žarov (Sorau, Żarow) či Zlý Komorov (Senftenberg, Zły Komorow) v roce 1297.¹⁸

Nástup Lucemburků na český trůn v roce 1310 přinesl značné změny nejen pro Čechy a Moravu, ale i pro obě lužické provincie. Král Jan usiloval už od začátku své vlády o rozšíření svých držav.¹⁹ Výrazných úspěchů dosáhl Jan Lucemburský především ve Slezsku a v Horní Lužici, kde se mu podařilo obratnou politikou získat Žitavsko, Budyšínsko a Zhořelecko.²⁰ V touze rozšířit český stát pokračoval i Janův syn Karel IV., který v roce 1368 ovládl Dolní Lužici a pevně ji spojil s Korunou království českého. Ve svazku s Českou korunou zůstaly obě Lužice až do roku 1635.²¹

Současný spisovatel Milan Hrabal se domnívá, že právě díky příslušnosti k českému království a hustotě osídlení si Lužičtí Srbové zachovali dodnes svoji národní svébytnost.²² Historik a sorabista Zdeněk Boháč rovněž přiznává podíl na zachování srbského jazyka připojením Lužic k České koruně.²³

Už od 14. století nabývaly styky Čech a Lužic na intenzitě. Kulturu v Lužicích ovlivňovalo pražské centrum, a to jak lucemburské dvorské umění, tak pražská univerzita, na které už od počátku studovali studenti z Lužic. Z lucemburských dob pochází panovnická sídla i mnohé kláštery a kostely, stejně jako předměty v nich uložené.²⁴ Za doby vlády Jana Lucemburského a Karla IV. došlo ke zpomalení germanizačního tlaku. Na různá místa státní správy byli jmenováni čeští šlechtici, kteří používání tamního slovanského jazyka podporovali. Prospěšným pro srbskou řeč se stalo i nařízení krále Karla IV. o tom, že úředníci a duchovní musejí zvládat srbštinu a v tomto jazyce i s místním obyvatelstvem jednat.²⁵

¹⁸ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk a ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*, str. 46.

¹⁹ tamtéž, str. 50.

²⁰ PURŠ, Jaroslav, KROPILÁK, Miroslav. *Přehled dějin Československa*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1982, str. 289.

²¹ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk a ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*, str. 51-68.

²² HRABAL, Milan. *Lužičtí Srbové známí i neznámí: historie a současnost nejmenšího západoslovanského národa*, str. 7.

²³ BOHÁČ, Zdeněk. *České země a Lužice*, str. 71.

²⁴ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk a ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*, str. 93 – 94.

²⁵ FRAJDL, Jiří. Oběť germanizace -Lužičtí Srbové. *České národní listy*. Praha: Křesťanskosociální hnutí, 2001. [Online] [cit. 2014- 01-20]. Dostupné z WWW: <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/ObetLS.htm>.

Na přelomu 14. a 15. století žilo v Horní Lužici odhadem asi 112 000 obyvatel, z čehož polovina byli Srbové. Dolní Lužici tehdy obývalo na 120 000 lidí. Srbů z celého počtu mohlo být ke sto tisícům.²⁶ Nad oběma Lužicemi vykonával správu královský místodržitel (fojt), který byl vybírán z řad české šlechty. Lužickou domácí šlechtu a vysoký klérus tvořili ale až na výjimky Němci.

Nejmocnější silou v Horní Lužici se stal spolek Šestiměstí, založený v roce 1346 s podporou krále proti nájezdům loupeživých rytířů. Jejich členy byla města Budyšín, Kamenec (Kamenz, Kamjenc), Lubáň, Lubij, Zhořelec a Žitava (Zittau, Žitawa).²⁷ Ještě za vlády Jana Lucemburského bylo Šestiměstí obdařeno rozličnými privilegii, jako bylo zavedení magdeburského práva a některých tržních výhod.

Zatímco proti nájezdům loupeživých rytířů dokázalo Šestiměstí vytvořit pevnou obranu, proti výpravám husitských vojsk už nikoli. V době krize stály obě Lužice na straně Zikmunda Lucemburského, což podnítilo husity ke třem válečným tažením do Horní Lužice v letech 1427, 1429 a 1431.

Dolní Lužici zastavil Zikmund Lucemburský v roce 1429 fojtovi Hanuši Polenskému, který ji později prodal braniborskému kurfiřtovi Bedřichovi. Gubinským mírem v roce 1462 se část Dolní Lužice vrátila zpět pod svatováclavskou korunu, kdy si územní právo k této zemi vybojoval český král Jiří z Poděbrad. Pouze město a kraj okolo Chotěbuze zůstal nadále Braniborsku. Po převzetí Dolní Lužice se Jiří z Poděbrad nechal následně holdovat od lužických stavů v Budyšíně.

Přesto se už o pět let později hornolužické Šestiměstí postavilo proti Jiřímu z Poděbrad do válečného stavu. Ve sporu o vládu nad českým královstvím podporovaly obě Lužice protivníka, uherského krále Matyáše Korvína. Situaci vyřešil až uzavřený mír v roce 1471 mezi Matyášem a Vladislavem II. Jagellonským (nástupce Jiřího z Poděbrad). Po Korvínově smrti v roce 1490 se podle dohody vrátila Morava s Lužicí a Slezskem zpět k zemím Koruny české.

²⁶ BOHÁČ, Zdeněk. *České země a Lužice*, str. 75.

²⁷ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 31.

V době vlády Vladislavova syna Ludvíka Jagellonského začaly do Lužice stále více pronikat myšlenky náboženské reformace. Jejich vliv postupně sílil za panování Habsburků, kteří se po Ludvíkově smrti ujali moci v zemích Českého a Uherského království. Do poloviny 16. století se v takřka celé Lužici podařilo, hlavně pod nátlakem vrchnosti, prosadit evangelickou církev.²⁸ Katolické větvi křesťanství zůstaly věrný pouze farnosti mezi městy Budyšín a Kameneč.

Augšpurský mír v roce 1555 znamenal klíčovou událost v moderní historii Lužických Srbů. Převážná většina farností se připojila k náboženské reformě a otevřela tím cestu k užívání národního jazyka při liturgii. V důsledku toho i ke vzniku náboženského písemnictví v lužické srbštině.

Náboženské soupeření, které provázelo začátek novověkých evropských dějin, vygradovalo třicetiletou válkou. Jako pro mnoho jiných zemí, i pro Lužici byly její následky ničující. Lužickosrbské obyvatelstvo během tohoto konfliktu ztratilo nejméně dvě pětiny svého původního území. Dlouholetá válka poznamenala osud lužickosrbského národa ještě jinak. Kvůli obrovským válečným výdajům dal v roce 1623 Ferdinand II. Habsburský saskému kurfiřtovi Janu Jiřímu I. obě lužická markrabství do zástavy jako léno. Odloučení od české koruny bylo potvrzeno v Praze dne 30. května 1635 a v definitivní podobě pak ve Zhořelci 24. dubna 1636.²⁹

1.2 Lužice jako saská država

Ani oddělením Lužice od společného soustátí rakouské monarchie nekončí dějinná setkávání Čechů a Lužických Srbů. Rekatolizační opatření zaváděná po bitvě na Bílé hoře v českých a rakouských zemích vedla k přílivu protestantských přistěhovalců z Čech i Slezska do Horní Lužice. Zejména město Žitava se stalo cílem mnohých českých emigrantů.³⁰

Naopak katolickou menšinu situace v jinak protestantském Sasku přiměla k tomu, aby se obracela ke katolickým centrům, zejména do Prahy. Zájem lužickosrbských

²⁸ ČERNÝ, Adolf. *Lužice a Lužičtí Srbové*. V Praze: J. Otto, 1912, str. 40-45.

²⁹ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 33-34.

³⁰ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk a ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*, str. 163-164.

katolíků zesílil zvláště po roce 1692, kdy byla bratry Měrćinem Norbertem a Jurijem Józefem Šimonovými založena nadace na podporu lužickosrbských studentů a na pražské Malé Straně vybudován Lužický seminář (1728). V něm bývali ubytováni mladí lužičtí studenti předurčení pro církevní dráhu.³¹ Nutností bylo i budoucí kněze zdokonalovat v lužické srbštině, kterou někteří jen velmi špatně ovládali. Pomoci jim přicházeli i přední čeští a slovenští vědci a spisovatelé, kteří zde studentům přednášeli. Například funkci poradce postupně plnili Josef Dobrovský, Václav Hanka, Karel Jaromír Erben a Martin Hattala.

Nedílnou součástí dějin Lužického semináře se stal lužickosrbský mládežnický spolek Serbowka, zaměřený na pořádání pravidelných seminárních schůzek a procvičování lužické srbštiny. Mezi absolventy Lužického semináře a členy Serbowky bylo mnoho pozdějších významných představitelů lužickosrbského kulturního života a předních postav národního obrození. Lze uvést Jana Pětra Jordana, Jakuba Buka, Michała Hórniku, Jakuba Skalu, Jakuba Barta-Čišinského, Mikławše Andrického a mnoho dalších. Praha se tak stala důležitou základnou pro zachování a rozvoj lužickosrbských národních snah v celé katolické Lužici.

Adepti na evangelické duchovní v řadách lužické mládeže byli vychováváni výhradně v německém prostředí, zejména v Lipsku, Frankfurtu nad Odrou, Halle, Vratislavi a Berlíně. Vliv takto přinášené germanizace se projevoval i při další činnosti v německém prostředí, když evangeličtí kněží mnohdy uzavírali sňatky s Němkami.³²

Na sever od saských hranic docházelo v průběhu 18. století k mocenskému vzestupu Pruského království, což se později promítlo i do dějin nejen Lužic, ale celé střední Evropy. Braniborský panovnický rod Hohenzollernů si Prusko přivlastnil už roku 1525. Titul pruských králů směli užívat ale až od roku 1701.³³ Sílicí postavení severního souseda, získávané četnými vítězstvími na válečných polích, naopak zeslabovalo mocenskou pozici Saska ve střední Evropě.³⁴

³¹ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 35.

³² KALETA, Petr. *Češi o Lužických Srbech: český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého*, str. 24 – 70.

³³ HRABOVÁ, Libuše. *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*, str. 267.

³⁴ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk a ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*, str. 169.

Prusko dlouhodobě usilovalo o expanzi na úkor svých jižních sousedů. Ve válkách o rakouské dědictví se mu po roce 1740 podařilo získat Slezsko.³⁵ O strategickém a hospodářském významu Lužice pro Pruské království sepsal v polovině 18. století pruský král Friedrich II. pro své nástupce dva politické testamenty. V nich rovněž označil celé Sasko již roku 1752 jako „nejužitečnější“ území pro další expanzi. Plány Friedricha II. skutečně došly svého naplnění roku 1815.³⁶

Mezitím, v roce 1798 umírá Jan Varac, poslední příslušník Drevanů, slavného obodritského kmene Polabských Slovanů.³⁷ Počet Lužických Srbů se v roce 1800 odhadoval v Horní i Dolní Lužici na 250 000.³⁸ Nutkavé odpovědi na otázky o bližších informacích o tomto údaji či fakt, kolik lidí z tohoto čtvrtmilionového národa skutečně hovořilo lužickosrbským jazykem už ale kniha Alfonse Frenzela neuvádí.

Běh dějin devatenáctého století byl pro existenci Lužických Srbů těžkou zkouškou. Nejprve roku 1806 prohrála sasko-pruská koalice v bojích s napoleonskou armádou u Jeny a Auerstedtu. Podepsání mírové smlouvy v Poznani učinilo pod politickým a vojenským tlakem ze Saska Napoleonova spojence do dalších bitev ve středovýchodní Evropě.³⁹

Válka proti Francii gradovala roku 1813 uvnitř Saského království. Na konci května v bitvě u Budyšína Napoleon ještě dokázal zvítězit, v říjnovém střetnutí u Lipska byly už francouzské a saské armády zničeny. Na Vídeňském kongresu, konaném v letech 1814 a 1815, Sasko vystupovalo jako poražená mocnost, která musela Prusku odstoupit více než polovinu svého území. Vojenská porážka, padlí lužičtí branci, plundrování území přecházejícími cizími vojsky a konečné anektování celé Dolní a části Horní Lužice Pruskem završuje Napoleonské války z pohledu lužickosrbské historie.⁴⁰

Od samého začátku přikročila pruská vláda k násilnému potlačení a asimilování Lužických Srbů. Od vesničanů byla požadována znalost němčiny, ideologicky na ně měla

³⁵ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 36.

³⁶ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk a ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*, str. 169-173.

³⁷ KUBA, Ludvík. *Čtení o Polabských Slovanech*. Vyd. 1. Praha: Společnost přátel Lužice, 2012, str. 124.

³⁸ FRENZEL, Alfons. *Lausitz grenzenlos: Augenblicke der Geschichte*. Vyd. 1. Budyšín: Domowina, 2008, str. 268.

³⁹ ŘEZNÍK, Miloš. *Sasko*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2005, str. 112.

⁴⁰ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk a ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*, str. 172 – 173.

působit evangelická církev a německé školství.⁴¹ Učitelé byli tehdy placeni za germanizaci žáků, úředně bylo posvěceno bití žáků mluvících lužickosrbsky.⁴² Docházelo i k přepisům příjmení Lužických Srbů, které byly ze srbské formy upravovány do německé podoby. Například srbské Smoler do německého Schmalder, či Góslaw do německého Goßlau apod.⁴³ Saská vláda uplatňovala vůči Lužickým Srbům daleko smířlivější postup. Nicméně vydání školského zákona z roku 1835, podle něhož se mělo na obecných školách vyučovat jen německy, postavilo Slovanů (vedle Srbů i Poláky) před další těžké zkoušky.⁴⁴

Vědomi si záměru vrchnosti zlikvidovat lužickosrbskou kulturu, začali Lužičané podnikat kroky k její záchraně. Po vzoru českého i jiných slovanských národů se od první poloviny 19. století i v Lužici roznítily národně obrozenecké snahy. Češi i Lužičtí Srbové položili důraz na vzdělávání lidových vrstev. Nebyli to politici, ale učitelé, faráři a studenti, kdo přispěli k zachování lužickosrbského národa.⁴⁵

V saské Lužici byla obnovena činnost spolku mladých lužických intelektuálů z lipské univerzity „Serbske předarske towarstwo“, které bylo založeno již roku 1716. V Budyšině se začali sdružovat studenti, kteří roku 1839 založili „Societas Slavica Budissinensis“, která se zaměřila na upevnění vztahů s dalšími slovanofilskými intelektuály, jako byli Ľudovít Štúr či Ján Kollár. Po vzoru ostatních Slovanů se podařilo dne 7. dubna 1847 založit v Budyšině instituci nazvanou „Maćica Serbska“, která se stala organizační základnou pro šíření vědy v lužické srbštině, vydávání lužickosrbských knih i vědeckého časopisu.⁴⁶ V budyšinském nakladatelství v roce 1842 prvně vyšel dnes přední hornolužický list, týdeník „Tydzenska nowina abo serbske Powěšće za hornich Łužičanow“, přejmenovaný v roce 1854 na Serbske Nowiny.⁴⁷ Do šedesátých let 19. století

⁴¹ HRABAL, Milan. *Lužičtí Srbové známí i neznámí: historie a současnost nejmenšího západoslovanského národa*, str. 7-8.

⁴² *Společnost přátel Lužice*. [Online]. [Cit. 2013-10-22]. Dostupné z WWW: <http://www.luzice.cz/home/o-luzickych-srbech/skolstvi.dot>.

⁴³ BOHÁČ, Zdeněk. *České země a Lužice*, str. 208.

⁴⁴ KALETA, Petr. *Češi o Lužických Srbech: český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého*, str. 31

⁴⁵ HRABAL, Milan. *Lužičtí Srbové známí i neznámí: historie a současnost nejmenšího západoslovanského národa*, str. 8.

⁴⁶ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 37-38.

⁴⁷ Njewotwisny wječernik za serbski lud w interneće. *Serbske Nowiny*. [Online]. [Cit. 2013-10-24]. Dostupné z WWW: <http://www.serbske-nowiny.de/index.php?main=docs/uberuns>.

spadá počátek lužickosrbského divadla, kdy 2. října 1862 byl v budyšínské Besedě hrán Klicperův Rohovín Čtverrohý v překladu Jana Česly.

Nátlak na Srby v pruské Lužici společně s politickým odloučením od buditelsky uvědomělejších krajanů způsobilo, že se obrození Lužičanů v Prusku vyvíjelo pomaleji a v menší míře. Teprve roku 1848 byl vydán první dolnolužický časopis „Bramborski serbski casnik“. Výrazněji se dolnolužická kultura začala připomínat až v době společného státu, okolo roku 1880. Tehdy se prosadil národní buditel Hendrich Jordan, který začal sbírat lidové pohádky, písně a pověsti. Němec Georg Sauerwein uveřejnil v časopise Maćici Serbskej cyklus dolnosrbských lidových písní. Uveřejňováním dolnolužických prací v hornolužických časopisech se projevuje sblížení obou srbských národnostních skupin. K užšímu a významnějšímu sblížení došlo roku 1880, kdy pruská vláda dovolila založit „Dolnołužyski wotrěd (odbor) Mašice Serbskeje“.⁴⁸

Vítězství Pruska ve válce s Francií v roce 1870 se stalo předehrou k dokončení německého sjednocovacího procesu a k vyhlášení Německého císařství na počátku roku 1871. Právě tento akt představoval zánik Saska jako nezávislého státu a jeho přeměnu ve spolkový stát Německé říše.⁴⁹ Sjednocení sice přineslo oběma rozděleným národům Lužických Srbů opětovné shledání, zároveň i další obtíže do budoucnosti. Postavení Slovanů v Německu se neustále zhoršovalo, neboť i saská správa se přizpůsobovala berlínské politice etnické „čistoty“.⁵⁰ Určitým povolením v otěžích, kterým bylo částečné tolerování srbštiny jako vyučovacího jazyka na začátku šedesátých let, se novým školním zákonem z roku 1873 zastavilo. Srbština se směla používat pouze v těch školách, kde podíl německých žáků nepřesáhl pět procent. Germanizační vlny byly tehdy mířeny především proti početné polské menšině. Nevyhnuly se jim ale ani Srbové.⁵¹

Naopak v hospodářství zažívala Lužice období nebývalé konjunktury a silící industrializace. Rozvíjel se tradiční průmysl (textilní, sklářský, zpracování dřeva), své začátky do této doby datuje i soustavnější těžba hnědého uhlí na pomezí Horní a Dolní Lužice. Budovala se i hustá železniční síť. Ještě před rokem 1848 byla postavena dráha

⁴⁸ ČERNÝ, Adolf. *Lužice a Lužičtí Srbové*, str. 88 – 90.

⁴⁹ ŘEZNÍK, Miloš. *Sasko*, str. 125.

⁵⁰ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 41.

⁵¹ ŠOLTA, Jan. *Abriss der sorbischen Geschichte*, str. 118 – 119.

vedoucí z Drážďan do Vratislavi přes Budyšín, Lobavu a Zhořelec. Rozkvětu se dočkala i jinak průmyslově zaostalejší Dolní Lužice. Nadále zde ale zůstávala řada čistě zemědělských regionů (dolnolužická Blata). Jiným trendem ekonomického růstu, migrováním lidí do měst za prací, se například Zhořelec rozrostl z necelých 15 000 (1815) po začátku 20. století na 85 000 obyvatel, Budyšín z 10 000 na 33 000, Žitava z 8 000 na 38 000 měšťanů.⁵²

Tím co nevzrůstalo, byl počet Lužických Srbů. Statistiky ze soukromého sčítání Lužičanů, prováděného lužickosrbským buditelem Arnoštem Mukou mezi lety 1884–1886, udávají na 92 106 osob hovořících hornosrbsky a 71 958 osob mluvících dolnosrbsky. Lužickosrbské území se v době sčítání rozkládalo na 2275 km² v Horní Lužici a na 2012 km² v Dolní Lužici.⁵³

Důležitým činem pokračujících obrozeneckých snah bylo v roce 1912 založení Domowiny, zastřešující organizace pro lužickosrbské spolky různých zaměření. Rozhodnou iniciativu pro její vznik vyvinul poslanec saského sněmu Arnošt Bart, který krátce po kapitulaci Německa v listopadu 1918 neúspěšně usiloval o mezinárodní podporu pro Serbski narodny wuběrk (výbor). Ten si za svůj cíl vytkl sjednocení Lužic a získání autonomie v rámci Německa. O nápravu se Arnošt Bart pokusil i jako člen československé delegace na mírových jednáních v Paříži v roce 1919. V předloženém memorandu byla Lužice představena jako území o rozloze asi 5000 km² s 280 000 obyvateli, z nichž přibližně 160 000 z nich je lužickosrbského původu. Navzdory československé podpoře nebyla ani lužickosrbská diplomatická iniciativa vzata v úvahu.⁵⁴

Výmarské, meziválečné, období přineslo relativní uvolnění podmínek pro srbské aktivity na kulturním a společenském poli.⁵⁵ Do této doby spadá i vznik Serbskeho Sokoła v Budyšíně (9. listopadu 1920), který se brzy rozšířil do mnoha vesnic Horní Lužice.⁵⁶

⁵² BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk a ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*, str. 217.

⁵³ BOHÁČ, Zdeněk. *České země a Lužice*, str. 77-78.

⁵⁴ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 41-42.

⁵⁵ ŘEZNÍK, Miloš. *Sasko*, str. 151.

⁵⁶ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 43.

Obrat v postoji k srbské věci přišel až po nastolení nacistické diktatury, kdy došlo k výraznému potírání srbských emancipačních snah. Matice srbská a Domowina byly roku 1937 zrušeny, srbští aktivisté byli pronásledováni. Srbské publikace i veřejné národní agitace byly zakázány. Ze škol byla odstraněna srbština a nad vším panovala přísná germanizační politika.⁵⁷ Do poloviny čtyřicátých let se nesmělo užívat názvu „srbský-sorbisch“, ale ani wendický-wendisch.“ V době válečného konfliktu byli srbští muži jako němečtí občané odváděni do armády.

Válka způsobila v Lužici obrovský pohyb obyvatelstva. Na místo mužů posílaných na bojiště přicházeli polští a čeští totálně nasazení pracovníci a převážně ruští zajatci. Pod tlakem postupující ruské fronty v roce 1944 utíkali do Lužice Němci z východu. Jejich počet zvýšili ještě po válce vysídlení Němci z Polska a Československa, proto po roce 1947 nezůstala jediná větší vesnice výhradně srbská.⁵⁸

1.3 Za železnou oponou

Konec války přinesl Lužici obrovské škody, protože byla místem poslední obrany německé obrany ustupující před sovětskými armádami.⁵⁹ V poválečné reorganizaci se do čela lužickosrbského směřování postavil Dr. Jan Cyž, který viděl budoucnost lužickosrbského národa v dalším nesetrvávání uvnitř německých hranic. Jako předseda Serbske ludové rady už 9. května 1945 zaslal československé vládě memorandum s žádostí o předložení otázky mírové konferenci a současně vyzval k jednání o podmínkách přičlenění Lužice do územního celku Československé republiky.⁶⁰ Všechny tyto snahy byly stejně jako roku 1918 obětovány zájmu velmocí, především Sovětského svazu. I československými politiky, v čele s Edvardem Benešem, byla otázka Lužických Srbů přehlížena. Historicky další spojení Lužic a českých zemí se už nemohlo uskutečnit.⁶¹

⁵⁷ ŘEZNÍK, Miloš. *Sasko*, str. 151 – 152.

⁵⁸ HRABOVÁ, Libuše. *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*, str. 282 – 283.

⁵⁹ tamtéž, str. 283.

⁶⁰ MICHAJLOV, Boris. *Budoucnost Lužických Srbů*. Vyd. 1. Praha: Orbis, 1949, str. 18.

⁶¹ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk a ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*, str. 221.

Po porážce nacismu byla v Německu zlegalizována činnost do tehdy zakázaných opozičních sil. Pod dozorem okupační moci byl rovněž obnoven veřejný a politický život. Pod správou sovětských okupačních armád byla obnovena správní svébytnost Saska, k jehož teritoriu byla připojena část Slezska s centrálním městem Hojeřice (Hoyerswerda, Wojerecy) a na severovýchodě dosud pruská území v Horní Lužici. Dolní Lužice zůstala nadále součástí Braniborska.⁶²

V důsledku 2. světové války došlo i k jinému rozdělení Lužice. Vyměřením nové hraniční linie mezi Německem a Polskem na Nise a Odře připadly východní části Horní a Dolní Lužice Polsku. Žitava se tak stala pohraničním městem, Zhořelec rozdělila Nisa mezi dva státy. Hranici na Odře a Nise potvrdila v roce 1950 smlouva ze Zhořelce mezi Německou demokratickou republikou a Polskem.⁶³

Po obnovení činnosti Domowiny, Mačice Serbske a jiných lužickosrbských spolků pokračoval konsolidační proces Slovanů v Lužici i nadále. V Budyšíně roku 1947 znovu zahájila provoz tiskárna. V první červencový den začaly vycházet „následnické“ Serbske Noviny, tentokrát pod názvem „Nowa Doba.“⁶⁴ Za přelomový den lužickosrbských dějin je možné považovat 23. březen 1948, kdy byl Saským sněmem přijat „Zákon na ochranu práv lužickosrbského obyvatelstva“. Srbům byla poprvé zákonem zaručena ochrana i podpora jejich jazyka, kulturní činnosti a vývoje, zajištěno bylo zakládání škol s lužickosrbským vyučovacím jazykem. Na úřadech i správách v Srby obydleném území bylo dosaženo uznání lužické srbštiny jako úřední řeči.⁶⁵ Obdobný zákon schválil Braniborský sněm 18. září 1950 pro Dolní Lužici.⁶⁶

O rok dříve (7. října 1949) byl vyhlášen na území sovětské okupační zóny vznik Německé demokratické republiky, do níž patřily i Sasko s Braniborskem.⁶⁷ Zástupci vlád nového státu už od začátku projevovali o dění v Lužici zvláštní zájem. Příčinou byla touha ukázat světu na Lužických Srbech příklad vzorné menšinové politiky. „Lužice bude

⁶² ŘEZNÍK, Miloš. *Sasko*, str. 158.

⁶³ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk a ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*, str. 222.

⁶⁴ HRABOVÁ, Libuše. *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*, str. 284.

⁶⁵ MICHAJLOV, Boris. *Budoucnost Lužických Srbů*, str. 40 – 42.

⁶⁶ HRABOVÁ, Libuše. *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*, str. 285.

⁶⁷ ŘEZNÍK, Miloš. *Sasko*, str. 158 – 160.

dvojjazyčná“ bylo tehdy heslem zástupce vládnoucí strany SED (Sozialistische Einheitspartei Deutschland) Freda Oelßnera.

Státem garantovaná opatření ve školské politice vedla v Lužici ke vzniku třech typů škol, A, B a C. Ve školách typu A byla vyučovacím jazykem lužická srbština, ve školách typu C němčina. Typ B byl kombinací obou přístupů s vyučovacím jazykem německým a povinným jazykem lužickosrbským. Školy typu A vznikly v katolické Horní Lužici a v Budyšíně, školy typu B ve zbytku oficiálně dvojjazyčné Lužice a školy typu C jen ve větších městech. Na způsobu rozdělení jsou současně s tím patrné i oblasti hlavního soustředění srbského obyvatelstva.

Náklonnost vládního aparátu k lužickosrbské menšině začala po roce 1958 pozvolna klesat. V SED tehdy zvítězili stalinisté pod vedením Waltra Ulbrichta a v nahlížení na Srby se začalo razit nové heslo: „Lužice bude socialistická“. V roce 1961 byl zrušen Lužickosrbský úřad lidové výchovy v Budyšíně a jeho pravomoci byly převedeny na ústřední ministerstva. Požadavky na dvojjazyčnost byly dále označovány za lužickosrbský nacionalismus. V roce 1962 byly lužickosrbské školy změněny na dvojjazyčné (chemie, matematika, fyzika a občanská nauka byly vyučovány německy). Ránu lužické srbštině uštedřilo opatření vlády z roku 1964, kdy byla zrušena její povinná výuka na školách typu B.⁶⁸

Největším zásahem do postavení lužickosrbského národa byl nárůst industrializace, který otevíral stále nové hnědouhelné doly v pásmu mezi Horní a Dolní Lužicí. Těžbě tehdy padlo za oběť 123 vesnic, jejichž obyvatelé byli přestěhováni do sídlišť. Krajina borových lesů (serbska hola) byla rozryta pustými krátery, které se střídaly s elektrárnami. Tím se vytvořil mezi Horní a Dolní Lužicí klín, protože na území hnědouhelné pánve se stalo srbské obyvatelstvo v ohromném přílivu pracovníků ze všech oblastí Německé demokratické republiky jen nepatrnou menšinou.⁶⁹ Kromě negativního dopadu na uživatele lužickosrbského jazyka, opustila s přesídlením či přesunem do měst řada lidí své staleté zvyky.⁷⁰

⁶⁸ Společnost přátel Lužice. [Online]. [Cit. 2013-10-22]. Dostupné z WWW: <http://www.luzice.cz/home/o-luzickych-srbech/skolstvi.dot>.

⁶⁹ HRABOVÁ, Libuše. *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*, str. 286.

⁷⁰ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk a ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*, str. 223.

Povinnost komunikovat se státem, německá jazyková praxe ve městech, v průmyslových závodech, ve veřejných dopravních prostředcích i zmíněná nešetrná politika vlád vedla k bilingvistu obyvatel. Po znovusjednocení Německa a demokratizaci v zemích bývalé NDR v 90. letech se pohyboval počet dvoujazyčných Srbů okolo 37 000. Od začátku druhé poloviny 20. století se tak jejich početní stav snížil o 42 000. Tento pokles je patrný zejména v evangelických částech země. Vedle Lužičanů, kteří hovoří německým i lužickosrbským jazykem existují i ti, kteří již svůj mateřský jazyk neznají, ale nadále se pokládají za Lužické Srby. Tím je možné výpočet z počátku devadesátých let upravit na číslo okolo 50 000 Lužických Srbů.⁷¹

1.4 Současná Lužice

Politické změny v Německu po roce 1989 přinesly mnoho závažných opatření. Zásadním krokem bylo připojení Saska a Braniborska do svazku Spolkové republiky Německo a rozšíření platnosti jejích zákonů na všechna „východoněmecká“ území. Neméně důležité bylo budování územní správy a samosprávy ve staronových spolkových zemích.⁷² Lužičané tehdy mohli sami rozhodovat o administrativní příslušnosti svých domovů, kdy se v krajích Bílá Voda (Weißwasser, Běla Woda) a Hojeřice ve více jak osmdesátiprocentní většině rozhodli pro návrat k Sasku. Jen kraj Zlý Komorov, kde výsledky kolísaly mezi 72 až 99 % pro Sasko, se až rozhodnutím krajského sněmu připojil nakonec k Braniborsku. Většina území Horní Lužice se proto rozkládá na území Svobodného státu Sasko. Oblast Dolní Lužice zůstala nadále uvnitř spolkové země Braniborsko.

Ve sjednocení Německu se Lužickým Srbům otevřela možnost k další kulturní obrodě. Díky investicím ze starých spolkových zemí se dočkala obnovy řada památek v lužických městech i na venkově. V Braniborsku v roce 1994, v Sasku v roce 1999 vyšly zákony na ochranu Lužických Srbů (Sorbengesetz), které specifikují srbskou sídelní oblast a určují opatření k hájení jejich zájmů.⁷³ Byla založena Nadace lužickosrbského národa, která financuje veškeré lužickosrbské aktivity.⁷⁴ Domowina, jako zastřešující organizace

⁷¹ BOHÁČ, Zdeněk. *České země a Lužice*, str. 87.

⁷² ŘEZNÍK, Miloš. *Sasko*, str. 166.

⁷³ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk a ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*, str. 224 – 225.

⁷⁴ Společnost přátel Lužice. [Online]. [Cit. 2013-11- 06]. Dostupné z WWW: <http://stare.luzice.cz/rubrika=7>.

všech lužickosrbských spolků, se ve sjednoceném Německu odpolitizovala a nadále se významnou měrou podílí na zachování kultury Lužických Srbů.⁷⁵

Nové pořádky bohužel přinesly i nová ohrožení pro lužickosrbskou identitu. Střet se západoněmeckou konkurencí odsoudil průmysl v postsocialistické části Německa ke kolapsu. Následkem byl obrovský nárůst nezaměstnanosti, která v příhraničních oblastech Krušných hor a Lužice přerostla hranici 25 %. Na tomto trendu se podílel i útlumový program v těžbě surovin (uhlí). Průvodním jevem nezaměstnanosti se stala masivní migrace do západních zemí, která z dlouhodobého hlediska dokonce hrozila přerůst v demografickou krizi.⁷⁶ Jiné problémy vyvstaly z nárůstu hektičtějšího způsobu života, který se nedovoluje příliš věnovat domácí kultuře. Zmiňován je i fakt nebývalé možnosti cestovat, což přirozeně vede k omezení styků s ostatním slovanským prostředím.⁷⁷ Komplikací se ukázal být i fakt, že spolkové země Braniborsko a Sasko uplatňují jiné přístupy k Lužickým Srbům, což působí jisté problémy při jejich spolupráci.⁷⁸

Školní zákon v Sasku ukládá, že aby škola mohla otevřít ročník, je potřeba jej naplnit minimálně 40 žáky. Trend vyliďňování Lužice se proto podepsal i na fungování škol, které byly nuceny se pro malý počet dětí uzavírat. V Braniborsku je situace podobná. Nucený konec škol s lužickou srbštinou vyvolal masivní protesty nejen v Lužici, ale i v zahraničí, zejména v České republice. Nejznámějším případem byla vlna protestů po uzavření školy v Chrósćících (Chroszczütz), v jednom z regionů s nejsilnějším vnímáním lužickosrbské identity. Přitom dvojjazyčné lužickosrbské školy pomáhají nadále udržovat identitu nejmenšího slovanského národa.⁷⁹

Nadějí na zachování lužické srbštiny se ukázalo založení Jazykového centra WITAJ v roce 2001, které si dává za cíl zachovat, zprostředkovat a podporovat horní a dolní

⁷⁵ Domowina. [Online]. [Cit. 2013-11-06]. Dostupné z WWW: <http://www.domtest.sorben.com/domowina/satzung-programm-arbeitsrichtlinien-uae/program>.

⁷⁶ ŘEZNÍK, Miloš. *Sasko*, str. 166.

⁷⁷ BOHÁČ, Zdeněk. *Letmý pohled na vývoj Lužice v posledních desetiletích*. In: *Lužice 10 let ve sjednoceném Německu*. Vyd. 1. Praha: Spolek Česko-lužický, 2000, str. 23.

⁷⁸ HRABAL, Milan. *Vzácný motýl evropské kultury*. In: *Lužice 10let ve sjednoceném Německu*. Vyd. 1. Praha: Spolek Česko – lužický, 2000, str. 6.

⁷⁹ Společnost přátel Lužice [online]. [Cit. 2013-11-14]. Dostupné z WWW: <http://www.luzice.cz/home/o-luzickych-srbech/skolstvi.dot>.

lužickou srbštinu a tím i přispívat ke zvyšování srbské národní identity. Hlavním centrem Jazykového centra WITAJ je Budyšín s přidruženým pracovištěm v Chotěbuzi pro dolnolužickou srbštinu. Činnost centra se přednostně zaměřuje na výuku školních a předškolních dětí, kde produkuje a spoluvytváří školní učebnice, manuály pro učitele či didaktické pomůcky pro pedagogy, kteří pracují v předškolních zařízeních. Dospělým jsou nabízeny jazykové kurzy a kurzy dalšího vzdělávání učitelů a vychovatelů.⁸⁰

Ve sborníku „10 let ve sjednoceném Německu“ upozorňuje Jaroslav Valenta na problémy, které mohou s projektem WITAJ nastat. „*Důležité je, že se výchovy účastní i lužickosrbské babičky, které také přenášejí na děti i svůj dialekt a výslovnost. Pak se spouští pomalá řetězová reakce. Dítě mluví s babičkou lužickosrbsky a rodiče nerozumějí.*“ S faktem nižšího počtu lužické srbštiny znalých Srbů z řad prostřední generace spojuje další vyvstávající problém. „*Z dolnolužických školek prvotně vyjde tak třicet dětí, s kým ale budou za deset let komunikovat? Rodilí mluvčí už nebudou existovat a chvilku potrvá, než se utvoří zázemí z dalších ročníků. Proto je třeba věnovat velkou péči knihám pro děti a mladé a pro ně též zaměřit v budoucnu rozhlas a televizi.*“⁸¹

V současnosti zajišťuje televizní vysílání pro hornolužické Srby stanice Mitteldeutschen Rundfunk, která už od roku 2001 připravuje pořad Wuhladko (Výhled). Pro dolnolužické Srby společnost Rundfunk Berlin-Brandenburg vysílá magazín Łužyca. Obě dvě veřejnoprávní stanice přenášejí srbský program jeden den v měsíci, a to v délce půl hodiny.^{82 83} V režii už zmíněných stanic je i výroba srbsky mluvených rozhlasových pořadů.^{84 85}

⁸⁰ KAULFÜRSTOWA, Jadwiga. Činnost Jazykového centra WITAJ při zachování a šíření lužické srbštiny. In: *Rěčny centrum Witaj*. [Online] 2010. Do českého jazyka přeložil Pavel Šlechta [cit. 2013-11-17]. Dostupné z WWW: <http://http://witaj-sprachzentrum.de/files/Dzelawosc.pdf>.

⁸¹ VALENTA, Jaroslav. *Co je to WITAJ projekt?* In: *Lužice 10 let ve sjednoceném Německu*. Vyd. 1. Praha: Spolek Česko-lužický, 2000, str. 38, 39.

⁸² *Łužyca*. [Online]. 2013 [cit. 2013-11-19]. Dostupné z WWW: <http://www.rbb-online.de/luzyca/index.html>.

⁸³ *Wuhladko*. [Online]. 2013 [cit. 2013-11-19]. Dostupné z WWW: <http://www.mdr./serbski-program/wuhladko/terminy/index.html>.

⁸⁴ *Radio Sorbisches Programm*. [Online]. 2013 [cit. 2013-11-19]. Dostupné z WWW: http://www.rbb-online.de/sorbisches_programm/sorbisches_programm.html.

⁸⁵ *Serbski Programm*. [Online]. 2013 [cit. 2013-11-19]. Dostupné z WWW: <http://mdr./serbski-programm/rozhlos/index.html>.

Ze všech médií, která zajišťují osvětu v lužické srbštině, je nejvíce zastoupen tisk. K nejznámějším periodikům patří hornolužický večerník Serbske nowiny, následovaný kulturním měsíčníkem Rozhlad (články v horní i dolní lužické srbštině) a dolnolužickým týdeníkem Nowy Casnik. Náboženské časopisy představují týdeník Katolski Posoł pro katolické čtenáře a měsíčník Pomhaj Bóh pro evangelické věřící. Pro děti vychází měsíčník Płomjo (Plamen). Čtvrtletně je vydáván vědecký čtvrtletník Lětopis.⁸⁶ Ústředním nakladatelstvím srbské literatury je společnost Domowina-Verlag v Budyšině.⁸⁷ V Budyšině působí také Němsko-serbske džiwadło. V jeho programu sice převládají hry hrané v němčině, v každé sezóně jsou však zařazeny i dvě či tři lužickosrbské hry. S nimi herci zajíždějí i na venkov, kde je o ně stále velký zájem.⁸⁸

Mohlo by se zdát, že vymizení slovanské menšiny se oddaluje, že současný národní vývoj směřuje k jejímu dalšímu zachování. Přesto, každý kdo se zajímá o problematiku Lužických Srbů, si jistě někdy položil otázku, jak dlouhé to bude mít trvání. Zajímavý je názor Františka Truxy v jedné z četných úvah nad tímto tématem. „*I přes velké současné potíže myslím, že většina Srbů v Lužici na otázku: ‚Budže serbsčina v léce 2100 hišce žiwa?‘ odpoví jednoznačně: ‚Haj vězo. Serbsčina dale wobsteji.‘ Nemůže jen tak podlehnout jazyk národa, který má relativně vysoký počet spisovatelů a básníků.*“⁸⁹

⁸⁶ VYDRA, František. Historie Lužických hor [online]. 2000 [cit. 2013-11-19]. Dostupné z WWW: <http://www.luzicke-hory.cz/historie/index.php/pg>.

⁸⁷ Der Domowina-Verlag in Bautzen [Online]. [Cit. 2013-11-20]. Dostupné z WWW: <http://www.domowina-verlag.de/de/verlag>.

⁸⁸ VYDRA, František. Historie Lužických hor. [Online]. 2000 [cit. 2013- 11-19]. Dostupné z WWW: <http://www.luzicke-hory.cz/historie/index.php?pg=clsrhoc>.

⁸⁹ TRUXA, František. Přežijí „němečtí Slované“ rok 2011? In: *Česko-lužický věstník*. Praha: Společnost přátel Lužice, roč. 21, č. 11, 12, str. 9-10.

2 Média Lužických Srbů

Představy společnosti o žádoucím chování médií se sdružují do normativních teorií. Patrně nejcitovanějším konceptem normativních teorií jsou čtyři teorie tisku od amerických autorů Sieberta, Petersona a Schramma. K stávajícím teoriím (libertariánské, autoritářské, sovětské a společenské odpovědnosti) připojil o bezmála třicet let později britský mediální teoretik Denis McQuail i teorii demokratické participace a teorii rozvoje. Ta klade důraz na úlohu médií rozvíjet národ.⁹⁰ Právě média (a zejména tisk) sehrála v příběhu o existenci národní identity malého slovanského etnika páteřní roli.

2.1 Začátky lužickosrbské literatury po národní obrození

Ještě daleko dříve před vznikem samotného lužickosrbského písemnictví se šířila ústní lidová slovesnost. Jedním z nejstarších a nejzajímavějších případů lužickosrbské válečné lyriky je považován zpěv, patrně ze začátku 11. století, „Serbja so do Němcow hotowachu“, který referuje o vítězství Srbů nad německými kmeny v období polské expanze přes Lužici k Labi.⁹¹ Z 18. století pocházejí pověsti o dobrodružném Charvátovi, lužickosrbském národním hrdinovi, čaroději Krabatovi.⁹² Vypráví se, že je kdykoliv schopen se o svůj národ postarat a dát mu vše, co je třeba. Díky svým kouzlům dokáže vrátit Lužickým Srbům svobodu.⁹³

Jak v Čechách, tak i v Lužici došlo před vznikem vlastního slovanského písemnictví k pěstování latinské literatury.⁹⁴ Značný vliv na vývoj vlastního, lužickosrbského, písemnictví měla náboženská reformace, která uplatňovala právo národního jazyka v bohoslužbě. Tím vzešla potřeba konání bohoslužeb v lužickosrbském jazyce, do kterého bylo nutné překládat i náboženské knihy.⁹⁵

⁹⁰ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, str. 153-158.

⁹¹ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, str. 19.

⁹² FRINTA, Antonín. *Lužičtí Srbové a jejich písemnictví*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955, str. 47.

⁹³ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 24.

⁹⁴ FRINTA, Antonín. *Lužičtí Srbové a jejich písemnictví*, str. 25.

⁹⁵ TEPLÝ, Jaroslav. Lužičtí Srbové-co o nich víme? In: *Česko-lužický věstník*. Společnost přátel Lužice, roč. 7, č. 6, str. 1.

Počátky lužickosrbského písemnictví proto spadají do první poloviny 16. století. Tehdy byla roku 1532, jako první souvislý text psaný hornolužické srbštině, napsána Budyšínská přísaha. Jednalo se o verzi slavnostní přísahy věrnosti českému králi. Podobné přísahy vznikaly i v Dolní Lužici. Například z roku 1580 pochází tzv. „Luborazka písaha“.⁹⁶ Svým významem nejdůležitější historickou památkou z počátků lužickosrbského písemnictví byl však překlad Nového zákona z roku 1548.⁹⁷ Autorem byl Mikławš Jakubica, který používal výrazy z lužickosrbských nářečí a českého jazyka a jako vůbec první se pokusil o vytvoření jednotného spisovného jazyka.⁹⁸

Tištěné texty přišly až s reformací a s potřebou zpřístupnit náboženské texty co nejširším vrstvám obyvatelstva. Nově se prosazující evangelická církev vzbouzela mezi věřícími zájem, který se odrazil i na počátcích lužickosrbského písemnictví.⁹⁹ První tištěnou lužickosrbskou písemností byl luteránský katechismus doplněný zpěvníkem a malým církevním kalendářem, který vydal vlastním nákladem Albin Moller. Ten své dílo psal v lubnjowsko-lubinském dolnolužickém nářečí. Také v hornolužické srbštině byl první tištěnou knihou překlad luteránského katechismu. V roce 1595 jej vydal Wjačław Worjeh.¹⁰⁰

Tím, že první lužickosrbští spisovatelé a vydavatelé písemných církevních pomůcek používali dvou vzájemně se odlišujících nářečí (v Dolní Lužici chotěbuzského a v Horní Lužici budyšínského) byly vytvořeny i základy pro vývoj dvojí literatury.¹⁰¹ Postupně se tím i konsolidovaly dvě jazykové varianty lužické srbštiny: srbština hornolužická a dolnolužická.¹⁰²

⁹⁶ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi střeoevropskými literaturami*, str. 19 – 21

⁹⁷ HRABAL, Milan. *Lužičtí Srbové známí i neznámí: historie a současnost nejmenšího západoslovanského národa*, str. 5.

⁹⁸ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 72.

⁹⁹ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi střeoevropskými literaturami*, str. 19 – 21.

¹⁰⁰ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 72.

¹⁰¹ KALETA, Petr. *Češi o Lužických Srbech: český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého*, str. 38.

¹⁰² ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 75.

Písemnými památkami z raných období lužickosrbské literatury se prokazuje i katolická menšina. Člen jezuitského řádu v Praze Jakub Xaver Ticin vydal první tištěnou latinskou mluvnici „Principia linguae vendicae quam aliqui Wandalicam vocant“ (vydána v Praze roku 1679), ve které upravuje pravopis podle českého jazyka. Právě Ticin svou snahou o prosazení pravopisu podle vzorů ostatních slovanských literatur vyvolal roztržku mezi příslušníky obou vyznání. Zatímco evangelíci používali německý pravopis až do 20. století,¹⁰³ katolíci si udrželi ten svůj „slovanský“ dodnes.

Jako je Jakub Xaver Ticin považován za zakladatele spisovné varianty jazyka katolických hornolužických Srbů, je Johann Fabricius tím, kdo je pokládán za zakladatele novodobé varianty dolnolužické srbštiny. Stalo se tak díky jeho překladu Nového zákona z roku 1709, který připravil ve vlastní tiskárně.¹⁰⁴ Vůbec první pokus o lužickosrbský časopis učinili lipští evangeličtí bohoslovci, kteří roku 1766 začali psát „Lipske Nowiszny a Schitkisny“, které sledovaly nejen kulturní, ale i politické události. Opisování a rozesílání z Lipska do Lužice bylo obtížné a proto jsou známy pouze dvě čísla tohoto studentského časopisu, který se dočkal svého pokračování až po čtyřiceti letech pod názvem „Nowiny“. Stejně však jako v prvním případě se jednalo pouze o rukopisné tituly. První tištěný časopis, s poučně zábavným obsahem, začali roku 1790 vydávat v Budyšině evangeličtí bohoslovci Jan Awgust Janka a Korla Bohakwal Šerach (Karl Gottlob Schirach) s názvem „Měsačne Pismo k rozwučenju a k wokřewjenju“. Vyšlo však pouze jen první číslo, protože vrchnost, zděšená událostmi spojenými s vypuknutím francouzské revoluce, raději zakázala jeho vydávání.¹⁰⁵

Úspěšnější byl lužickosrbský tesař Jan Bohuchwał Dejka, který vydával od počátku roku 1809 periodikum „Serbski powědar a kurěr“. O tři roky později byl časopis rovněž zakázán. Dejka pak v letech 1808–1831 vedl redakci německých novin „Der Sächsische Postillon“ a v Budyšině noviny „Der Oberlausitzer Landbote“. Snažil se především o to, aby byli lidé na venkově lépe informováni o tehdejších poměrech v Lužici a o kulturním a společenském životě Lužických Srbů. Dejкова národně buditelská činnost se prokazovala i ve veřejných vystoupeních na podporu národní rovnoprávnosti Lužických

¹⁰³ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi střeoevropskými literaturami*, str. 22.

¹⁰⁴ tamtéž, str. 22-28.

¹⁰⁵ FRINTA, Antonín. *Lužičtí Srbové a jejich písemnictví*, str. 46.

Srbů i o posilování národního uvědomění u lužickosrbské mládeže. Obracel se proto na představitele inteligence, zejména na vesnické učitele a duchovní, aby výrazněji podporovali jeho snažení pro popularizaci lužickosrbské otázky. Většina z nich se k tomu ale neodhodlala, což je jen dokladem tehdejší úrovně národního uvědomění lužickosrbské inteligence.¹⁰⁶

Zdálo by se, že s nedostatečným zájmem inteligence šířit svoji řeč a s důsledky rozdělení Lužice mezi Pruské a Saské království bude lužická srbština o to rychleji ustupovat německému jazyku. Od první třetiny 19. století dochází ale v Lužici k nárůstu národního vědomí. Dělo se tak pod vlivem tehdejších západoevropských myšlenkových proudů. Lužickosrbští obrozenci se o pomoc obraceli především do ostatních slovanských zemí.¹⁰⁷

2.2 Lužickosrbské národní obrození

18. století patří do období v sorabistické literatuře nazývaného „Národní ustrnulost“. Vydávané literatury v lužickosrbském jazyce bylo velmi málo, téměř všechny knihy byly pouze náboženského rázu a často se jednalo o doslovné překlady kázání, duchovních písní z německého jazyka. Navíc, překlady nezdědka pocházely od osob, které lužickou srbštinu ani dokonale neovládaly.¹⁰⁸

Vědomí ohrožené existence mateřského jazyka a snaha postavit se těžké situaci vyústily v nebyvalý národně obrozenecký proces, který lze právem označit za dosavadní rozkvět celé lužickosrbské literatury. Český sorabista Josef Páta rozdělil lužickosrbské národní obrození do tří etap. První spatřil již v přípravném období (činnost německých osvícenců, ale i domácí folklor, první literární pokusy básníka Jurije Mjeně či novinářské začátky J. B. Dejky). Druhou etapu orientoval do doby spolupráce se slovanskými patrioty (převážně práce Handrije Zejlera a jeho kontakty s J. Dobrovským, P. J. Šafaříkem,

¹⁰⁶ KALETA, Petr. *Češi o Lužických Srbech: český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého*, str. 28.

¹⁰⁷ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*, str. 49 – 50.

¹⁰⁸ PÍŠA, Petr. Lužickosrbské národní obrození. In: *Česko – lužický věstník*. Praha: Společnost přátel Lužice, 2006, roč. 16, č. 3, str. 1.

F. Palackým a F. L. Čelakovským) a poslední třetí etapu pak zasadil do roku 1848, do doby literární činnosti Jana Arnošta Smolera.¹⁰⁹

Kromě již zmíněného Jana Bohachwała Dejky byla první etapa lužickosrbského národního obrození i dobou literární činnosti Jurije Mjeně (1727-1785). Ten je v odborné literatuře považován za prvního významnějšího lužickosrbského básníka.¹¹⁰ Patrně nejznámějším dílem je jeho překlad Mesiáše do hornolužické srbštiny od předního německého básníka Friedricha Gottlieba Klopstocka. Právě překlad Mesiáše je považován za jeden z uměleckých vrcholů dob lužickosrbského osvícenství.¹¹¹ Mjeně nadále pracoval na rozvoji básnictví, kdy jako první dokázal, že je možné lužickou srbštinu tvořit i v hexametru.¹¹² Do prvního období by mohl patřit i syn Jurije Mjeně Rudolf (1767-1841), který se se svým jazykem stal autoritou, jež posléze ovlivnila i největšího básníka Lužických Srbů, a stejně tak osobnost druhého období lužickosrbského národního obrození, Handrije Zejlera.¹¹³

Handrij Zejler (1804-1872) se narodil v Budyšině, kde také úspěšně dokončil studia na gymnáziu. V letech 1825-1829 studoval v Lipsku evangelickou teologii. Už za doby svých studií se Zejler stal uznávanou osobností lužickosrbského kulturního života. Byl hlavním organizátorem nově se utvářejícího spolku „Sorabia“ na lipské univerzitě a také velmi činným redaktorem časopisu „Serbska Nowina“. Mezi lety 1826–1832 v něm publikoval četné filologické poznámky a básně, v roce 1827 pak i pozdější hymnu Lužických Srbů, „Rjana Łužica“ (Krásná Lužice).¹¹⁴

Zejlerův věhlas tehdy přerostl hranice. V roce 1827 vyhledal Handrije Zejlera v Lipsku František Palacký, aby mu dodal inspiraci z děl vzkvétající národně obrozenecké situace v Čechách. Daroval mu Šafaříkovy „Geschichte der slawischen Sprache und Literatur“ a upozornil ho i na básně Jána Kollára. Nezapomněl ani na slavistické práce

¹⁰⁹ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*, str. 49-50.

¹¹⁰ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 76.

¹¹¹ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*, str. 34-37.

¹¹² hexametru – nerýmovaný verš o šesti stopách.

¹¹³ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 76.

¹¹⁴ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*, str. 56.

Josefa Dobrovského, s nímž Zejler ihned navázal korespondenci. Ještě větší význam má jeho písemný styk s Čelakovským, který ho povzbudil svými „Slovanskými národními písněmi“ ke sběru básní. Po dokončení studií v roce 1829 opustil Zejler Lipsko a začal svou duchovenskou dráhu jako kaplan v Klukši. V roce 1835 se přesunul na faru v pruském Łazu (Lohsa), kde působil až do své smrti v roce 1872. Tam se seznámil s mladým synem místního učitele Smolera, s nímž později začal spolupracovat.¹¹⁵

Za celý svůj život Zejler napsal více než dvanáct set básní, většinou lyrického zaměření. Díky tomu byl už za svého života považován za nejlepšího lužickosrbského básníka své doby. Poté, co v roce 1844 navázal přátelství se skladatelem Korlou Awgustem Kocorem, počaly vznikat i rozsáhlé básnické cykly složené z drobnějších básní. K nejznámějším patří *Nalěco* (Jaro) zhudebněné Kocorem jako oratorium. Kocor i Zejler svým dílem přispěli také k zakládání pěveckých sborů.¹¹⁶ Handrij Zejler výrazně zasáhl i do plánů na vytvoření Matice srbské, kdy byl už v roce 1845 jmenován předsedou zakládajícího výboru. Jejím oficiálním založením, dne 7. dubna 1847, se Zejler stává členem jejího představenstva. V roce 1865 byl zvolen čestným členem Matice srbské.¹¹⁷ Jednalo se o projev uznání, které si Handrij Zejler od svých krajanů právem zasloužil. Především díky bohatým kontaktům Zejlera a jeho žáka, Jana Arnošta Smolera, se i ostatní slovanští vědci a spisovatelé seznamovali s probouzející se Lužicí.¹¹⁸

Právě Jan Arnošt Smoler se stal přední osobností třetího období lužickosrbského národního obrození. Narodil se v Łuču (Merzdorf), v obci uvnitř pruské části Horní Lužice dne 2. března 1816. Jeho otec, evangelický učitel, byl později přeložen do Łazu, kde se setkal s Handrijem Zejlerem. Setkávání s předním literátem tak dozajista předurčilo osud mladého Smolera. Ten o svých prázdninách putoval (na Zejlerův podnět) po celé Lužici, aby sbíral lidové písně, jichž zaznamenal přes pět set, většinou i s nápěvy. Možná, že se právě na těchto cestách ještě více upevnila Smolerova láska ke své zemi.

¹¹⁵ FRINTA, Antonín. *Lužičtí Srbové a jejich písemnictví*, str. 65.

¹¹⁶ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 77.

¹¹⁷ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*, str. 56.

¹¹⁸ KALETA, Petr. *Češi o Lužických Srbech: český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého*, str. 30.

Při studiích na univerzitě ve Vratislavi se blíže seznámil s profesorem J. E. Purkyně, od kterého se učil českému jazyku. Už tehdy se zabýval myšlenkou úpravy srbského pravopisu podle vzoru obou nejbližších slovanských jazyků, češtiny a polštiny.

Přátelství s profesorem Purkyně otevřelo Smolerovi cestu k českým národním obrozencům. Při svých výpravách do Ruska a Polska získával mnohé kontakty, které se odrazily v korespondenci s Janem Arnoštem Smolarem. Spolupracoval i s domácí inteligencí. S Michalem Hórníkem, bývalým absolventem pražského Lužického semináře, vytvářel podobu nového lužickosrbského pravopisu.¹¹⁹ V letech 1841-1842 se Smoler společně s H. Zejlerem zabývali myšlenkou založení nových lužickosrbských novin. Poprvé tyto noviny vyšly 8. ledna 1842 jako týdeník „Jutnička.“ Jejich redaktorem byl J. P. Jordan. Noviny měly poměrně vysokou úroveň, bohužel nenalezly dostatečný počet odběratelů. Jordan je proto musel už dvacátým šestým číslem zastavit. Bezprostředně po zániku Jutničky začala pod Zejlerovým vedením vycházet „Tydzenska Nowina,“ kterou přestal redigovat až roku 1848.¹²⁰

Spolupráce Smolera se Zejlerem se uskutečňovala i v zakládajícím výboru Matice srbské. Smolerovi ještě dříve ve Vratislavi poukázali Purkyně i Čelakovský na vzor Matice české, kterou pak poznal Smoler při návštěvě Prahy v roce 1843, kde mu dal František Palacký její stanovy. Podle nich připravil návrh na srbskou podobu JUDr. František A. Klin (první předseda Matice srbské), která byla posléze schválena drážďanským ministerstvem a v dubnu 1847 v Budyšině ustavena „Maćica Serbska“. V Matici se Smoler uplatnil jako redaktor „Časopisu Maćicy Serbskeje“, který se jeho zásahem tiskl latinkou a odněmčeným pravopisem. Od roku 1854 řídil „řečespytny wotrjad“ (odbor) Maćicy Serbskeje. Roku 1873 zakoupil na dluh starý dům se dvorem pro potřeby Matice, kde zřídil o dva roky později tiskárnu. Z té vyšla většina tehdejších lužickosrbských knih. Kromě Časopisu Maćicy Serbskeje Smoler redigoval po Zejlerovi i „Tydzenske Nowiny“, které roku 1854 přejmenoval na Serbske Nowiny. V letech 1860-1881 redigoval „Časopis za zabawu a powučenje“ Lužičan.¹²¹

¹¹⁹ FRINTA, Antonín. *Lužičtí Srbové a jejich písemnictví*, str. 87 – 90.

¹²⁰ KALETA, Petr. *Češi o Lužických Srbech: český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého*, str. 34.

¹²¹ FRINTA, Antonín. *Lužičtí Srbové a jejich písemnictví*, str. 88 – 89.

Ačkoliv Josef Páta rozdělil lužickosrbské národní obrození do tří dějinných etap, navýšil bych jejich počet ještě o etapu čtvrtou, nesenou zejména produkcí spisovatele Jakuba Barta-Čišinskeho.

Jakub Bart (1856-1909), známý pod pseudonymem Čišinski (zamlklý), byl hlavním představitelem mladosrbského hnutí. Autoři Čermák a Maiello uvádějí, že se jeho dílem dostala lužickosrbská literatura na úroveň ostatních středoevropských literatur.¹²² První básně mu byly otištěny již na počátku jeho pražských studií (1871-1880). Jako osmnáctiletý napsal svoji první povídku. V roce 1875 vstoupil do Matice srbské, zakrátko se stal i redaktorem předního lužickosrbského listu „Lipa Serbska.“ Na jeho stránkách představil plán na lužické národní divadlo. V roce 1883 byl vysvěcen na kněze.¹²³ Právě za kněžské kariéry vznikla přelomová Bartova díla. Zlomovou knihou ve vývoji lužickosrbské literatury byla hned jeho první básnická sbírka „Kniha sonetow“ z roku 1884. O čtyři roky později vyšly „Formy“, v níž lužickosrbskou literaturu obohatil o nové básnické žánry a verše. Neméně úspěšná je i jeho třetí básnická sbírka „Příroda a wutroba“ (srdce).¹²⁴ V roce 1903 byl Jakub Bart-Čišinski předčasně penzionován a mohl se proto opět plně věnovat psaní. Z té doby pochází jeho četné kritické eseje o lužickosrbské literatuře pro ostatní slovanské časopisy, ale zejména jsou to jeho dvě poslední básnické sbírky. Vydány byly až posmrtně (1911-1913), a to za pomoci českého sorabisty Adolfa Černého.

Mezi lety 1905-1909 byl Čišinski redaktorem časopisu *Łužica*.¹²⁵ Jednalo se o měsíčník, který vznikl sjednocením jiných lužickosrbských periodik *Lipa Serbska* a *Łužičan*. Časopis se obracel shodně k Srbům v Horní i Dolní Lužici a stejně tak i ke všem lužickosrbským spolkům. Přinášel úryvky z poezie i prózy, poučné články z dějin, literatury a národopisu Lužických Srbů i dalších Slovanů, rovněž přírodopisné, zeměpisné a statistické články a novinky ze společenského života. Zmiňovány byly i aktuální

¹²² ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 79.

¹²³ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*, str. 92.

¹²⁴ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 79.

¹²⁵ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*, str. 92.

informace o publikacích, přednáškách i společenských večerech věnovaných Lužickým Srbům i za hranicemi Lužice.¹²⁶

Helena Ulbrechtová ve své knize o lužickosrbské literatuře k Jakubu Bartu–Čišinskemu uvádí, že: „*usiloval, aby se lužickosrbská literatura vyrovnala literaturám ostatním. Jeho snahy a názory však nebyly vždy lužickou veřejností přijímány jednoznačně, pro konzervativní a loajální ‚starosrbskou‘ scénu byl bouřlivákem a jeho moderní styl tvorby se často zdál ‚nesrbský, rozuměj příliš složitý, a tudíž nevhodný pro ‚jednoduchý‘ a málo vzdělaný srbský lid. Když k tomu přičteme i jeho složitou osobnost, uvědomujeme si, že jeho životní pozice oscilující mezi uměním a vlastenectvím nebyla rozhodně snadná.*“¹²⁷

Ať to byl Dejka, Zejler, Smoler či Čišinski, byli to autoři, kteří shodně působili na území saské Horní Lužice. V Dolní Lužici, která byla od roku 1815 součástí Pruska, se národně obrozenecké snažení nedařilo do takové míry rozvinout.

2.3 Lužickosrbská literatura v první polovině 20. století

Na vině byl daleko větší útisk Dolnolužičanů z řad pruské úřední moci, ale i trvalé politické odloučení, které mělo na slovanskost v Dolní Lužici mnohem zhoubnější vliv než na slovanství v pruské části Horní Lužice. Vědomi si nebezpečí, které z odloučení pro dolnolužickou srbštinu vyvstává, snažili se i hornolužičtí buditelé o záchranu její existence. Snahy však povětšinou nevedly k žádnému cíli, protože v Dolní Lužici neměli pro takové činy pochopení. Teprve roku 1848 znamenal obrat k lepšímu, kdy farář Nowka začal vydávat první (a také jediný) časopis v dolnolužické srbštině, *Bramborski Serbski Casnik*.¹²⁸

Jedním z mála dolnolužických básníků (a dodnes nejvýraznějším) je Mato Kosyk (1853-1940). Kromě mnoha básní různých forem se z jeho díla zrodily dvě rozsáhlé básnické sbírky. První z nich je idyla, „*Serbska swajźba w Błotach*“ (1880), v níž Kosyk

¹²⁶ KALETA, Petr. *Češi o Lužických Srbech: český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého*, str. 168.

¹²⁷ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*, str. 93.

¹²⁸ ČERNÝ, Adolf. *Lužice a Lužičtí Srbové*, str. 88 – 89.

líčí zvyky a obřady na lužickosrbské svatbě. Druhou sbírkou byl pak historický epos věnovaný středověkému slovanobijci Gerovi, „Pšerada markgrofy Gera“ (Zrada markraběte Gera), která vzbudila velmi podezřívavý ohlas u pruských úřadů.

V době první světové války působila v Dolní Lužici pouze trojice významnějších autorů kolem týdeníku *Bramborski Serbski Casnik*. Prvním z nich byl Kito Šwjela (1836-1922), dlouholetý redaktor časopisu a také autor drobnějších básní a próz. Druhým byl Hendrich Jordan (1841-1910), který se podílel na založení dolnolužického odboru Matice srbské. Tím třetím autorem byl učitel Fryco Rocha (1863-1942), vůbec nejnplodnější lužickosrbský básník na počátku 20. století, kdy jen básní napsal na pět set. K dolnolužické literatuře je řazen i německý učenec a polyglot Georg Sauerwein (1831-1904), který se od roku 1876 začal věnovat dolnolužické srbštině. Ačkoliv byl Sauerwein Němec, platil za nejhorlivějšího odpůrce germanizační politiky v Lužici. Dokonce se s několika stížnostmi obrátil i na německého kancléře Bismarcka. Zůstal však nevyslyšen.

Situace po skončení první světové války měla na rozvoj lužickosrbské literatury motivující vliv. Pocit křivdy, kdy po válce vzniklo několik nových států, nikoli však stát vlastní, se v Lužických Srbech projevil neobyčejným růstem národního hnutí. V Budyšině vycházelo *Serbske Słowo*, ve středolužické Běle Wodě *Serbski Dženik* (1919-1921). V roce 1919 vznikl *Serbski Student*, který vycházel až do roku 1937. V roce 1920 přešly *Serbske Nowiny* na denní periodicitu. Pozastavený časopis *Łužica* byl znovuobnoven v roce 1921. Téhož roku Bogumił Šwjela zahájil znovuvydávání dolnolužického časopisu, avšak už pod novým jménem, *Serbski Casnik*. Po založení *Serbskeho Sokoła* (1920) vznikly *Sokołske Listy*.

Na rozdíl od Horní Lužice nebyly aktivní projevy slovanského vědomí v Dolní Lužici tak četné. Mnoha císařství věrným literátům se v nové době nepodařilo navázat ve stejné míře na jejich předcházející činnost, což se projevilo stagnací národního života.¹²⁹ Jediným významnějším dolnolužickým autorem byl Bogumił Šwjela, syn spisovatele Kita Šwjely. Bogumił proslul jako filolog, který upravil dolnolužický pravopis na fonetickém podkladě, čímž ale způsobil jen větší oddálení od pravopisu hornolužického. Kromě filologie se podílel i na redigování *Serbskeho Casniku*, které později svěřil jiné přední osobnosti dolnolužické literatury, Mině Witkojc.

¹²⁹ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 81-86.

Bylo-li národní uvědomění v Dolní Lužici vždy o něco slabší než u hornolužických sousedů a vinou tvrdých opatření i loajálnější vůči vládnoucím strukturám, dá se o literární dráze Mina Witkojc mluvit jako o překvapení. Tato první slovanská básnířka Dolní Lužice se narodila v roce 1893 v Borkovech, obci uprostřed dolnolužických Blat. Jejího nadání pro psaní poezie si mohli prvně všimnout čtenáři časopisu *Lužice*, ve kterém uveřejnila v roce 1922 své první verše. Nového talentu si všiml i Bogumił Šwjela, který Witkojc svěřil redigování *Serbskeho Casnika*, kam horlivě psala a na jízdním kole jej i sama kolportovala. Časopis tehdy přivedla až k dosud nevídaným 1200 odběratelům. V roce 1925 spatřila světlo světa její první sbírka „*Dolnoserbske basně*“, která obsahuje vedle třiceti čtyř vlastních básní i osm překladů. Ve sborníku je jasně patrný vlastenecký ráz její poezie. Od něho neustoupila ani při vydání své druhé básnické sbírky „*Wěnašk blošańskich kwětkow*“ (*Věmec květin z Blat*) z roku 1934.¹³⁰

Po zastavení *Serbskeho Casnika* v roce 1933 se Mina Witkojc vrátila zpátky domů k tělesné práci. Během války jí byl zakázán další pobyt v Dolní Lužici. V roce 1946 pracovala pro národní organizaci *Domowina*. O rok později vyšla její poslední básnická sbírka, dolnosrbsky psané „*Erfurtské vzpomínky*“. Od roku 1955 se v Berlíně živila jako spisovatelka na volné noze. Mina Witkojc zemřela 11. listopadu 1975 ve věku osmdesáti dvou let.¹³¹

Význačnou osobností literatury Horní Lužice v meziválečném období byl básník Jakub Lorenc, známější pod svým pseudonymem *Zalěski* (1874-1939).¹³² *Zalěski* byl sice rodilý Lužický Srb, trvaleji se ale v Lužici usadil až po první světové válce. Možná, že právě vědomí dlouhého odloučení od svého domova podnítilo *Zalěského* k aktivní práci pro svůj národ. V roce 1924 byl jedním ze zakladatelů a předsedou *Srbské lidové strany*, mezi lety 1925-1933 spoluiniciátorem založení *Srbské lidové rady*. Za *Lužické Srby* se v roce 1926 zúčastnil kongresu evropských menšin v Ženevě.¹³³ *Zalěského* přínosem v literární činnosti bylo zařazení nových poeticko-estetických forem a tónů do

¹³⁰ FRINTA, Antonín. *Lužičtí Srbové a jejich písemnictví*, str. 184-188.

¹³¹ Literatur Port. Mina Witkojc. [Online]. [Cit. 2014-01-16]. Dostupné z WWW: <http://www.literaturport.de/index.autorenlexikonfrontend-mina-witkojc>.

¹³² ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 86.

¹³³ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*, str. 145.

lužickosrbské literatury.¹³⁴ Za ústřední dílo Zalěského tvorby je považována národovecká poema s prvky symbolismu, „Kupa zabytych“ (Ostrov zapomenutých) z roku 1924. Po kritice nacistického režimu byl Jakub Lorenc-Zalěski od roku 1933 systematicky perzekuován.¹³⁵ Na počátku roku 1939 odjel ke své dceři do Berlína, kde také inovátor lužickosrbské básnické tvorby a prózy zakrátko zemřel.

Do dějin literatury Horní Lužice se výrazně zapsal i Měrcin Nowak–Njehorňski (1900–1990), malíř, spisovatel a publicista. V letech 1925–1928 redigoval časopis *Serbski Student*, poté spolupracoval se Serbskými Nowinami a nakonec také se Sokoľskými Listy. Postupem času se stal tvůrcem národního slohu v literárním i ve výtvarném projevu. Svým významem je v Čechách přirovnáván k Mikoláši Alšovi nebo Josefu Ladovi. Podílel se i na „čištění“ jazykového projevu, kdy sám s oblibou tvořil novotvary. Překládal knihy Karla Čapka, jehož cestopisy ho inspirovaly k vlastní tvorbě podobného charakteru. Psal pohádky, bajky, oživoval i postavy z původní lužickosrbsko–slovanské ústní lidové slovesnosti, které už dávno upadly v zapomnění.¹³⁶

2.4 Lužickosrbská literatura v druhé polovině 20. století

Po skončení druhé světové války nastává pro Lužické Srby etapa života v Německé demokratické republice, která trvala 41 let (1949–1990). Autoři knihy „Nástin dějin a literatury Lužických Srbů,“ pánové Čermák a Maiello, dokonce nazvali tuto dějinnou etapu jako dobu první vlasti Lužických Srbů. Důvod je nasnadě. V první řadě jsou to deklarované zákony, které uznaly Lužické Srby jako národnostní menšinu se svými právy (1948 v Sasku, 1950 v Braniborsku). Mezi jinými opatřeními, která vláda Německé demokratické republiky do života Lužických Srbů zanesla, bylo vybudování základního a středního školství s vyučovacím jazykem v lužické srbštině či vystavění nových (nebo oprav válkou zničených) národních institucí (Lužickosrbský dům, muzeum, vědecký ústav, divadlo apod).¹³⁷ Znovuobnovení došla i za války zastavená lužickosrbská žurnalistika.

¹³⁴ Leccos. Lorenc Zalěski Jakub. [Online]. [Cit. 2014-01-19]. Dostupné z WWW: <http://leccos.com/index.php/clanky/lorenc-zaleski-jakub>.

¹³⁵ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi střeoevropskými literaturami*, str. 145.

¹³⁶ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 86-90.

¹³⁷ HRABAL, Milan. *Lužičtí Srbové známi i neznámi: historie a současnost nejmenšího západoslovanského národa*, str. 7.

Deník Serbske Nowiny, který byl v roce 1937 nacisty zrušen, se v socialistické NDR znovu dočkal svého vycházení. Tentokrát už pod názvem Nowa Doba.¹³⁸

Dolnolužickosrbský Nowy Casnik zahájil 3. prosince 1947 novou etapu své existence. U jejího začátku stál Frido Mětsk.¹³⁹ Časopis o kultuře Rozhľad, založený v Budyšině v roce 1950, navazoval na tradici literárních časopisů Łužičan (vycházející v letech 1860-1881) a Łužica (1882-1937).¹⁴⁰ 14. října 1948, poprvé v německém rozhlasu, zaznělo srbské vysílání. Jeho začátky jsou spojené především s používáním hornolužické srbštiny. První pořad v dolní lužické srbštině zahájil své vysílání o dva roky později. Samostatné srbské studio funguje od 22. března 1953.¹⁴¹

Nový kurz směřování v německo-lužickosrbském soužití dokázali Lužičtí Srbové ocenit. Jurij Brězan (1916-2006), jeden z předních spisovatelů v Lužici v druhé polovině 20. století, projevil svoji radost z života v NDR hned ve své prvotině „Kak wótčinu namakach“ (Jak jsem našel svou vlast). Brězan v knize popisuje cestu k novému chápání vlasti, kde Lužice vystupuje jako nový stát, který se snaží zpřetrhat historické vazby na dřívější režimy. Toto „brězanovské“ pojetí zásadně ovlivnilo národnostní vztahy v Lužici a záhy se stalo socialistickým dogmatem. Druhou význačnou prací Jurije Brězana byl třídílný vývojový román s autobiografickými prvky „Feliks Hanuš-Generacija hórkich nazhonjenjow“ (Generace trpkých zkušeností) z roku 1958. Román byl tehdy dáván za vzorové dílo socialisticko-realistického směru literatury. Od šedesátých let Brězan pracoval na bájně postavě lužickosrbských dějin, Krabatovi. Nejprve se postava objevila v pohádce „Čorný młyn“ (Čarodějný młyn), posléze ve dvoudílném filosofickém románu Krabat, kde se Brězan snaží dát smysl dějinám lidstva na příkladu dějin Lužických Srbů. Oblíbený je i Brězanův román „Stary nan“ (vydání vyšlo v Čechách pod názvem Obraz

¹³⁸ DYRLICH, Benedikt. Über uns. [Online]. [Cit. 2014–01-26]. Dostupné z WWW: <http://www.serbske-nowiny.de/index.php?main=docs/uberuns>.

¹³⁹ Cas socializma (pó 1945 až do 1990). In: *Nowy Casnik*. [Online]. [Cit. 2014-01-26]. Dostupné z WWW: <http://www.nowycasnik.de/historija/5>.

¹⁴⁰ Über die Zeitschrift Rozhľad. In: *Rozhľad*. [Online]. [Cit. 2014-02-20]. Dostupné z WWW: http://www.rozhlad.de/wo_rozhledze.html.čg

¹⁴¹ Zur Geschichte des sorbischen Hörfunks/ K stawiznam serbskego rozglosa [online]. 2013 [cit. 2014-01-25]. Dostupné z WWW: http://www.rbb-online.de/radio/sorbisches_programm/startseite/zur_geschichte_des.html.

otce), o hledání smyslu života jediného člověka v retrospektivě posledních deseti dnů umírajícího otce.¹⁴²

Postupný autorův přechod od literárního modelu socialistického realismu způsobil, že se Jurij Bržzan, na rozdíl od mnoha jiných lužickosrbských spisovatelů po roce 1990, výrazněji neodklonil od výběru témat pro svoji autorskou činnost. V poslední novele „Habakuk“, z roku 2004, byly použity pro Bržzana typické motivy Lužice, lužickosrbského člověka, místního folkloru či německo-lužickosrbské symbiózy.¹⁴³

Dalším význačným poválečným autorem Horní Lužice je Jurij Koch (*1936). V úvodu své literární dráhy básník, který se ale po vydání své jediné větší sbírky, „Nadróžny koncert“, poezii dál věnoval jen zřídka. Jurij Koch proslul zejména jako prozaik. Léta pracoval jako novinář dolnolužického rozhlasového vysílání, proto je i velká část jeho díla psána v dolní lužické srbštině. V jeho próze se objevuje publicistický styl, jazykově ji obohacuje o novotvary. Ve dvojici románů „Mjez sydom mostami“ (Mezi sedmero mosty) z roku 1968 a „Róžamarja“ z roku 1975 popisuje změny na poválečné lužické vesnici. Motívem vzpomínkového románu „Nawrót sonow“ z roku 1983 je střet generací.¹⁴⁴ Koch se ve svých „sorealistických“ románech blíží podobě výchovného románu. Za své dílo se Jurij Koch stal čtyřnásobným držitelem uměleckého ocenění vyhlašovaného lužickosrbskými národními organizacemi. Třikrát převzal literární cenu Domowiny, v roce 1974 se stal laureátem ceny Jakuba Barta-Čišinského udělovanou organizací Založba za serbski lud.¹⁴⁵

Patří-li Jurij Bržzan s Jurijem Kochem k předním autorům lužickosrbsky psané prózy druhé poloviny 20. století, je v oboru poezie považován za hlavního představitele té doby Kito Lorenc. „*Kito Lorenc je bezesporu nejvýznamnějším žijícím básníkem srbské i německé Lužice.*“¹⁴⁶ Budoucí literát se narodil v roce 1938 v obci Slepó (Schleife) ve střední Lužici. Jeho dědem byl spisovatel Jakub Lorenc-Zalěski. Po absolvování gymnázia v Chotěbuzi pokračoval ve studiích na univerzitě v Lipsku v oboru slavistiky. V jeho

¹⁴² ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 149 – 151.

¹⁴³ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi střeoevropskými literaturami*, str. 222 – 224.

¹⁴⁴ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 154.

¹⁴⁵ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi střeoevropskými literaturami*, str. 200 – 208.

¹⁴⁶ tamtéž, str. 229.

dvaceti třech letech vyšla Lorencova prvotina, básnická sbírka „Nowe časy-nowe kwasy“.¹⁴⁷ V ní se odvrací od tehdy používaných schémat (zejména těch, které nabízel Jurij Brězan), jako byla témata spojená s dělnickou třídou. Naopak se snaží o větší propojení s básníky. Například v básni „Wulět do kraja basnikow“ se věnuje portrétům dolnolužických básníků Georga Sauerweina, Mata Kosyka a Miny Witkojc.¹⁴⁸

Nedílnou součástí Lorencovy tvorby jsou zhotovené překlady lužickosrbských autorů do německého jazyka. Se jménem Kito Lorenc je spjato i vydání německolužickosrbské publikace „Serbska čítanka“ a edice básní lužickosrbských autorů „Serbska poezija“. Jiným velkým básnickým odkazem je i vedení kroužku mladých autorů, z něhož vzešli hlavní tvůrci následující generace básníků: Benedikt Dyrlich, Beno Budar a Marja Krawcec.¹⁴⁹

Benedikta Dyrlicha (*1950) je možné považovat za vůbec nejpřičinlivějšího Lorencova žáka. Kromě básnické tvorby je Dyrlich znám i pro svou politickou dráhu, kdy čtyři roky vykonával poslanecký mandát v Saském sněmu (1990-1994), a stejně tak i organizováním kulturního života Lužických Srbů.¹⁵⁰ Mezi lety 1995-2011 vedl jako šéfredaktor hornolužický večerník *Serbske Nowiny*. Za svá díla, mimo jiné i za antologii srbské prózy „Cyblowe sukničky“, získal v roce 2011 literární cenu Jakuba Barta-Čišinského.¹⁵¹ Stal se i prvním předsedou Zwjazku serbskich wumělcow. Stále zajišťuje řadu uměleckých projektů, patří mezi ně i každoroční mezinárodní Swjedžen (Svátek) serbskeje poezije.¹⁵²

Beno Budar se narodil v roce 1946 v hornolužickém Kulowě (Wittichenau). Po absolvování studia slavistiky na Karl-Marx-Universität v Lipsku v roce 1969 pracoval jako lektor v nakladatelství Domowina. Od roku 1990 působí v redakci dětského časopisu

¹⁴⁷ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 152.

¹⁴⁸ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi střeoevropskými literaturami*, str. 230 – 232.

¹⁴⁹ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 152.

¹⁵⁰ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi střeoevropskými literaturami*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, str. 250.

¹⁵¹ Domowina Verlag Bautzen. Benedikt Dyrlich. [Online]. [Cit. 2014-02-21]. Dostupné z WWW: <http://www.domowina-verlag.de/de/autoren/56-dyrlich-benedikt>.

¹⁵² ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 160.

Płomjo (Ohníček), deset let dokonce jako jeho šéfredaktor (1994–2004).¹⁵³ Satirickým ztvárněním svých raných básnických sbírek „Mikus a Dajkus“ (1978) a „Spac w meji měli zakazać“ se Budarova díla dají přirovnat k tvorbě českého básníka Jiřího Žáčka. V popřevratové době se Budar orientuje k národně-buditelské tematice. Příkladem jsou sbírky „Naš kusk zemje“ (1994) a „Wokomiki słonca“ (Okamžiky slunce) z roku 2001.¹⁵⁴

Posledním z největších Lorencových žáků je Marja Krawcec (*1948). Ta po studiích na učitelském ústavu v Budyšině vykonávala až do konce osmdesátých let učitelskou profesi v hornolužických Ralbicích (Ralbitz, Ralbicy). Od roku 1990 působí v budyšinském rozhlase. Je činná i jako autorka knih pro děti.¹⁵⁵ Marja Krawcec se ke kroužku připojila o něco později, proto i převážná část tvorby básničky spadá do osmdesátých let. Svoji první sbírku veršů „Kraj przed špihelom“ (Země před zrcadlem) vydala v roce 1981. Následovaly sbírky „Bosy przez ścერიšćo“ (1986, Naboso strništěm) a „Sudzeńca wosrjedz dwora“ (1992, Soud uprostřed dvora). Básnický styl Marji Krawcec je známý pro své široké využití možností hornolužické srbštiny, přičemž typická jsou pro ni zhuštěná lyrická sdělení a přesahy veršů.¹⁵⁶

Největším poválečným talentem literatury Dolní Lužice bývá považován Fryco Libo (*1947). Jeho literární aktivita začíná i končí v sedmdesátých letech. Za jeho nejvýznamnější básnický počín je považována báseň „Pumpot“, ve které jde o ztvárnění bájných postav mlynářského tovaryše, z něhož autor vytvoří obraz národního trvání.¹⁵⁷

2.5 Literatura Lužických Srbů v době sjednoceného Německa

Po roce 1990 se Lužice ocitla ve svobodném demokratickém státě, v podmínkách liberální demokracie se všemi jejími klady a zápory. Ty se projeví například omezením podpory lužickosrbských institucí i literátů samotných. Mohutný odchod občanů za prací

¹⁵³ BUDAR, Benno. Kurzer Lebenslauf. [Online]. [Cit. 2014-02-21]. Dostupné z WWW: <http://benno.budar.de/leben.html>.

¹⁵⁴ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 160.

¹⁵⁵ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*, str. 259.

¹⁵⁶ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 162.

¹⁵⁷ tamtéž, str. 168.

na západ Německa z důvodů velké nezaměstnanosti se projevil i na odlivu mladé lužickosrbské inteligence.¹⁵⁸ Pro další rozvoj lužickosrbské literatury znamená toto období spíše stagnaci ve srovnání s minulým desetiletím. Nápadným projevem je úpadek románu, který kromě Jurije Brězana už nikdo další nezpracovával.¹⁵⁹

Výraznějšími autory lužickosrbské literatury devadesátých let se stávají Timo Meškank, Petr Thiemann a Měrana Cušcyna, trojice básníků z Horní Lužice a Bernd Pittkunings, písničkář z Dolní Lužice.¹⁶⁰

Timo Meškank (*1965) je literárně nejplodnější z uvedeného kvarteta autorů. Z jeho produkce pochází tři básnické sbírky „Rěč je hračka“ (1992), „Kóstka w ruce“ (1997) a „Pój do rejki“ (2002).¹⁶¹ V roce 2005 vydal přepracované vydání slovníku spisovného hornolužické srbštiny Pawoła Völkela. Kromě literární tvorby je i docentem sorabistiky na univerzitě v Lipsku.¹⁶²

Měrana Cušcyna (*1961) působí v současné době jako pedagožka Lužickosrbského gymnázia v Budyšině. Svoji první sbírku „Jaskrawe jasje“ (Třpytivé mříže) vydala až v roce 2000. O pět let později následuje kniha „Wodnjo dycham dypki“ (Hra o body).¹⁶³ Mezitím, v roce 2003, obdržela podpůrnou cenu Nadace pro lužickosrbský lid za přínos ve zprostředkování lužické kultury především mládeži.¹⁶⁴

Petr Thiemann (*1964) už v roce 1990 vydal svou nadlouho poslední sbírku „Stajnje zaso mrješ nade mnou“ (Stále znovu umíráš nade mnou), která se drží schémat poezie NDR osmdesátých let. Sbírkou obsahuje básně, kterými se vymezuje proti okolnímu světu a jako jediná své doby ironizuje socialistickou ideologii. Po studiu historie,

¹⁵⁸ tamtéž, str. 162 – 163.

¹⁵⁹ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*, str. 273.

¹⁶⁰ ČERMÁK, Radek. Čerstvá krev v žilách lužickosrbské poezie. In: *Česko – lužický věstník*. Praha: Společnost přátel Lužice, 2005, roč. 15, č. 12, str. 3.

¹⁶¹ tamtéž, str. 4.

¹⁶² ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 163.

¹⁶³ tamtéž, str. 165.

¹⁶⁴ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*, str. 282.

sorabistiky a sociologie působil Pětr Thiemann jako zástupce Německo-lužickosrbského divadla v Budyšině.¹⁶⁵

Styčné body autorů nové vlny vidí Radek Čermák v podobě díla. Je to láska k rodné řeči a množství užívaných novotvarů, které vycházejí ze soudobého spisovného jazyka. Souhrnně je řadí do první ze dvou velkých autorských vln. Do druhé sestavy podle Čermáka patří skupina nejmladších literátů, jejichž produkci označuje jako „studentská poezie“. Míni tím Hanu Wićazowou, Beatu Nastikec, Marka Dyrlicha, Lubinu Šěnc, Andreju Wałdźicovou, Katku Andersecovou a Fabiana Kaulfürsta. Upozorňuje i na Hanku Jenčecovou, na velký talent lužickosrbské literatury, či Madlenu Domaškecovou, někdejší studentku drážďanské univerzity i praktikantku Prager Zeitung.¹⁶⁶

I přes malé poměry nepřestává být bohatá lužickosrbská literatura stále zmnožována o nové autory a jejich tvorbu. Už tradičně méně se na růstu písemných památek podílí zástupci Dolní Lužice. Helena Ulbrechtová řadí do poslední epochy jen dva literáty publikující v dolnolužické srbštině. Nejprve Christianu Piniekowou, která ale vedle dolní lužické srbštiny vydává svá díla i v německém a hornolužickém jazyce, posléze i Róžu Šenkarjowou, která v roce 1998 vydala dvojjazyčný výbor „Wšykne drogi wjedu domoj = Wšycke drogi wjedu domoj“ (Všechny cesty vedou domů).¹⁶⁷ S dolnolužickou srbštinou se stále můžeme setkat i na stránkách Noweho Casnika či v dolnolužickém vysílání rozhlasu či televize.

Radek Čermák na situaci uvnitř literatury početně menší větve lužickosrbského národa nabízí optimistický pohled. „*Dolnolužická literatura žije dál, i když čtenářů je málo a jen několik rodin předává původní jazyk svým dětem. Dokud však žijí lidé mluvící touto řečí, není důvod se vzdávat.*“ Zároveň ale upozorňuje, že pokud nebude probíhat dostatečná spolupráce na úrovni institucí a intelektuální komunikace s hornolužickými Srby, dolnolužická identita se prý stane jen klubovou záležitostí několika zájmových spolků.¹⁶⁸

¹⁶⁵ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 163.

¹⁶⁶ ČERMÁK, Radek. Čerstvá krev v žilách lužickosrbské poezie. In: *Česko-lužický věstník*. Praha: Společnost přátel Lužice, 2005, roč. 15, č. 12, str. 5.

¹⁶⁷ ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi střeoevropskými literaturami*, str. 289.

¹⁶⁸ ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*, str. 168.

PRAKTICKÁ ČÁST

3 Metodologie

3.1 Cíle výzkumu

Podle Jaroslava Bartoška z Palackého univerzity v Olomouci plní současná žurnalistika základní tři funkce žurnalistiky. Informovat veřejnost a sloužit jí, tlumočit mínění veřejnosti a také střežit lidské a občanské svobody. V tržní společnosti se navíc žurnalistika stává i předmětem podnikání a tvorby zisku.¹⁶⁹

Praktická část této diplomové práce je zaměřena na jinou, nezmíněnou funkci žurnalistiky, a sice zachovat a rozvíjet jazyk i kulturu národa. Cílem práce je na příkladech lužickosrbského tisku ukázat její důležitou úlohu, kterou ve formování méně než sto tisícového etnika zastává. K tomuto účelu byla dohromady vybrána tři přední lužickosrbská tištěná periodika. Vzhledem k cílům analýzy byly stanoveny následující výzkumné otázky:

O1: Jak se do obsahu lužickosrbských tištěných titulů promítají snahy o udržení jazykové a kulturní existence národa?

O2: Projevuje se na stránkách i současného lužickosrbského tisku spřízněnost s českým národem?

3.2 Metoda výzkumu

Za metodu tohoto výzkumu byla vybrána kvalitativní analýza dokumentů, s pomocí které se dají zkoumat i novinové články. Analýza dokumentů může být prováděna i kvantitativní metodou, pro potřeby tohoto výzkumu byla však použita kvalitativní obsahová analýza.¹⁷⁰

¹⁶⁹ VERNER, Pavel. *Úvod do praktické žurnalistiky*. Vyd. 2. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010, str. 26.

¹⁷⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Vyd. 2. Praha, 2008, str. 130.

Podle Anselma L. Strausse a Juliety M. Corbinové lze za kvalitativní výzkum považovat kterýkoli výzkum, jehož výsledky nejsou dosaženy pomocí statistických postupů nebo jiných způsobů kvantifikace. Stoupenci kvalitativních interpretativních metod kladou důraz především na etnografické metody, snaží se zblízka poznávat život lidí, zajímají se o uspořádání jejich života, hodnot, ale i hovorů.¹⁷¹ Kvalitativní výzkum používá induktivní logiku, kdy na jeho začátku dochází ke sběru dat. Poté výzkumník přistoupí k pátrání po pravidelnostech a významech těchto dat. Výstupem přitom mohou být nové teorie.¹⁷²

Při analýze dokumentů se obvykle postupuje jako u analýzy rozhovorů nebo záznamů pozorování. Navrhne se například kategorizační systém a postupně se vyhledávají zmínky o představitelích dané kategorie.¹⁷³ Sběr dat v této práci probíhal pomocí hledání zmínek na stránkách lužickosrbského tisku, které jsou spjaty s podporou lužickosrbské kulturní existence.

Ke sběru informací lze přistoupit dvěma možnými způsoby. Tím prvním by bylo vymezení přesného, omezeného metodologického vzorku, pomocí kterého by byla provedena podrobná analýza jednotlivých výtisků zvoleného periodika. V této práci byla použita souhrnná analýza všech čísel, a to u každého ze tří vybraných tištěných titulů. Při rozboru tak velkého množství výtisků sice není možné detailně analyzovat jednotlivé články, ale na druhou stranu tento způsob nabízí celkovější uchopení zkoumané výzkumné otázky.

3.3 Výzkumný vzorek

Podkladovým materiálem pro tento výzkum se mi staly novinové články ze tří lužickosrbských tištěných periodik. Z výtisků hornosrbského večerníku *Serbske Nowiny* vycházejících v letech 2007 až 2009, z dolnosrbského týdeníku *Nowy Casnik* z let 2006, 2007 a 2008 a z čísel kulturního měsíčníku *Rozhľad* vydávaných mezi lety 2010 až 2012.

¹⁷¹ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, str. 19.

¹⁷² DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Vyd. 3. Praha: Karolinum, 2010, str. 287.

¹⁷³ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*, str. 131.

Ročníky sledovaných periodiky byly zvoleny podle jejich dostupnosti v archivech Slovanské knihovny v Praze.

3.3.1 Serbske Nowiny

Za jeden ze symbolů srbské menšiny platí její nejdéle vycházející tištěné periodikum, Serbske Nowiny. Jejich tradice sahá až do roku 1842 s prvním výtiskem titulu „Tydženske nowiny abo serbske Powěšće za hornich Łužičanow.“ Svůj současný název nese list od roku 1854. Mezníkem v historii Serbských Nowin se stal rok 1921, kdy přešly z týdenní na denní periodicitu, které se drží dodnes.¹⁷⁴ K přerušení nepřetržitého vycházení novin došlo v roce 1937, kdy bylo z rozhodnutí představitelů nacistického režimu vydávání Serbských Nowin zastaveno. Po desetiletém intermezzu byl titul znovu obnoven, tentokrát pod názvem Nowa Doba. Ke svému tradičnímu jménu, Serbske Nowiny, se list mohl vrátit až v roce 1990.

Kromě víkendů se ve svém pravidelném večerním vydání titul tiskne pět dní v týdnu. Redakce novin se nachází v Sukelnské ulici v hornolužickém Budyšině, proto je i jazykem novinových článků horní lužická srbština. Vydavatelem Serbských Nowin je organizace Domowina. Ludowe Nakładnistwo Domowina (Domowina Verlag GmbH) vydává ostatně i další dva sledované časopisy, Rozhlad a Nowy Casnik.¹⁷⁵

3.3.2 Nowy Casnik

Z iniciativy německého kněze von Schönfelda vyšel dne 5. července 1848 v Chotěbuzi první dolnolužickosrbský časopis, týdeník Bramborski Serbski Casnik.¹⁷⁶ Jeho vydávání bylo po dlouhá léta jedinou významnější oporou, která se dolní lužické srbštině dostávala. Až od roku 1880, po příchodu Hendricha Jordana, Georga Sauerweina a zřízení odboru Matice srbské, se dařilo v Dolní Lužici posilovat budítelskou práci Bramborskeho

¹⁷⁴ DYRLICH, Benedikt. Wo nas. Stawizny a narok našeho wječornika. *Serbske Nowiny*. [Online]. [Cit. 2014-03-18]. Dostupné z WWW: <http://www.serbske-nowiny.de/index.php?main=docs/wonas>.

¹⁷⁵ About us. *Serbske Nowiny*. [Online]. [Cit. 2014-03-18]. Dostupné z WWW: <http://www.serbske-nowiny.de/index.php?main=docs/aboutus>.

¹⁷⁶ WIECZOREK, Gregor. Historija Nowego Casnika. „Bój se Boga, cesć togo krala.“ *Nowy Casnik*. [Online]. [Cit. 2014-03-28]. Dostupné z WWW: <http://www.nowycasnik.de/historija>.

Serbskeho Casnika.¹⁷⁷ Stejně jako v případě Serbských Nowin¹⁷⁸ byl i Casnik za celou dobu své existence listem, na jehož tvorbě se podílely přední kulturní osobnosti lužickoserbského života. V případě Casniku to byli například spisovatelé Kito Šwjela, jeho syn Bogumił Šwjela či Mato Kosyk. Přestože časopis ve své historii několikrát změnil své jméno, slovo Casnik patřilo vždy do jeho názvu. Ten současný, Nowy Casnik, nese titul od 5. března 1955, kdy byl po dlouhých dvaceti dvou letech znovu obnoven.¹⁷⁹ Současný počet předplatitelů listu se pohybuje okolo jednoho tisíce.¹⁸⁰ Redakce Noweho Casnika se nachází v Ulici Mládeže v braniborské Chotěbuzi.¹⁸¹

3.3.3 Rozhled

Posledním ze sledovaných periodik je kulturní měsíčník Rozhled. Ten sice vychází od roku 1950, tradicí ale navazuje na starší literární měsíčníky Łužičan (1860-1881) a Łužica (1882-1937). Zaměřením se redaktoři Rozhledu snaží o zprostředkování kulturních, uměleckých, církevních a národně politických zájmů. Stejně tak se má časopis profilovat jako most k ostatním slovanským národům a národním menšinám. „*Časopis Rozhled chce být kronikou kulturního života Srbů a nabízet prostor jejich úvahám.*“ Jak se uvádí na samotných webových stránkách Rozhadu, „*mezi lužickoserbskými tištěnými periodiky má měsíčník Rozhled své místo mezi večerníkem Serbske Nowiny a vědeckým časopisem Lětopis.*“¹⁸² Redakce Rozhledu je v Sukelnské ulici v hornolužickém Budyšině.¹⁸³ Časopis vychází s měsíční periodicitou, pouze v červenci a srpnu v jednom prázdninovém dvojčísle.

¹⁷⁷ ČERNÝ, Adolf. *Lužice a Lužičtí Srbové*, str. 90.

¹⁷⁸ DYRLICH, Benedikt. Über uns. In: *Serbske Nowiny*. [Online]. [Cit. 2014-03-30]. Dostupné z WWW: <http://www.serbske-nowiny.de/index.php?main=docs/uberuns>.

¹⁷⁹ WIECZOREK, Gregor. Historija Nowego Casnika. In: *Nowy Casnik*. [Online]. [Cit. 2014-03-30]. Dostupné z WWW: <http://www.nowycasnik.de/historija/6>.

¹⁸⁰ About us. In: *Serbske Nowiny*. [Online]. [Cit. 2014-03-30]. Dostupné z WWW: <http://www.serbske-nowiny.de/index.php?main=docs/aboutus>.

¹⁸¹ Redakcija Nowego Casnika/Kontakt. In: *Nowy Casnik*. [Online]. [Cit. 2014-03-30]. Dostupné z WWW: <http://www.nowycasnik.de/redakcija>.

¹⁸² Wo časopisu Rozhled. In: *Rozhled*. [Online]. [Cit. 2014-03-30]. Dostupné z WWW: http://www.rozhlad.de/wo_rozhledze.html.

¹⁸³ Impressum. In: *Rozhled*. [Online]. [Cit. 2014-03-30]. Dostupné z WWW: <http://www.rozhlad.de/impressum.html>.

4 Analýza tisku

V této části práce je analyzován výše vymezený výzkumný vzorek. Tato část je dělena podle jednotlivých periodik tak, aby mezi nimi byly jasně patrné rozdíly a podobnosti, které by pak mohly pomoci k přesnějšímu koncipování odpovědí na výzkumné otázky.

4.1 Rozhled

Rozhled na rozdíl od dalších dvou sledovaných titulů v každém svém vydání kombinuje materiály jak v horní, tak i v dolní lužické srbštině. Na přibližně čtyřiceti stranách tohoto kulturního měsíčníku se čtenáři nabízí možnost blíže pronikat do života Lužických Srbů v horní i dolní části jejich domoviny.

Ve sledovaném období patřily mezi nosné rubriky časopisu několikastránkové příspěvky externích redaktorů, ve kterých se ve své většině věnovaly historickým událostem etnika, životním drahám jejich předních osobností, případně i dějepisnými exkurzemi do existence národních organizací. Situaci ze současného života slovanské menšiny odráželi autoři na stránkách Rozhledu v daleko menší míře.

Ke stálým rubrikám časopisu patřily recenze, které hodnotily nově vydávané knihy lužickosrbských autorů, díla zahraničních spisovatelů překládaná do domorodého jazyka, reedice či divadelní hry Německo-srbského divadla v Budyšině. Avizem o připravovaných knihách byla sekce „Nowe knihi“. Do každého ze sledovaných čísel časopisu bylo zařazeno i interview. Stálá byla i rubrika „Na wopominanje“, která čtenářům představovala jak nekrology, tak i životopisnými portréty žijící lužickosrbské, či s Lužicí spjaté, kulturní činitele. Do Mozaiky obvykle patřilo dvě až pět současných kulturních událostí, které bylo nutné pro svoji obsahovou důležitost široce rozepsat. Naopak ve větším množství zastoupené „Kulturne noticky“ stručně představovaly novinky z Domowiny, Německo-srbského divadla, Srbského domu, případně zprávy z lužickosrbských gymnázií v Budyšině a Chotěbuzi o aktuálním počtu absolventů či o výsledcích zkoušek žáků z lužickosrbských jazyků. Mezi pravidelné rubriky patřila také Chronika, která informovala o programu lužickosrbských rozhlasových i televizních vysílání. V každém čísle uváděné „Pokiwy“ byly pozvánkami na srbské kulturní akce konané v době následujícího měsíce. Na předposlední stránce časopisu nalézali čtenáři rubriku „Róčnicy“,

kalendárium o výročí, která se vážou jednak k významným datům lužickosrbské historie, jednak i k životopisným datům pro národ významným osobnostem. K pravidelným je možné přidat i rubriku „Młoda literatura“, která vycházela pouze v prázdninovém dvojčísle. Ta dávala prostor příspěvkům od literárních talentů z řad lužickosrbsky píšící mladé generace.

Pod nepravidelné rubriky lužickosrbského kulturního časopisu patřila „Druhdze wo nas“, na jejímž častém zařazení do stránek Rozhladu se podíleli zejména čeští dopisovatelé, kteří seznamovali tamní veřejnost s kulturními aktivitami Společnosti přátel Lužice v Praze. Nestálým bylo také zařazení sekce „Naše rowy“, která čtenářům připomínala díla už zemřelých kulturních činitelů. V roce 2012 byla do časopisu nově zařazena sekce „Naša rěc“, ve které se autoři zamýšleli či upozorňovali na změny v lužickosrbských jazycích, například nad používáním obecné srbštiny v literatuře a médiích.¹⁸⁴

4.1.1 Lužice a Lužičtí Srbové na stranách Rozhladu

Přestože Lužičtí Srbové používají kromě rodného jazyka i jazyk německý, v celém sledovaném období jsem na stránkách Rozhladu nenalezl ani jeden z příspěvků, který by byl v jiné řeči, než v dolní či horní lužické srbštině. Mezi externími redaktory se mihly i přední osobnosti lužickosrbského života. Příkladem byli spisovatelé Měrana Cušcyna, Timo Meškank, Kito Lorenc či zakladatel a nynější kurátor Srbského muzea v Chotěbuzi Werner Měškank. Ze zahraničních redaktorů do Rozhladu nejčastěji psali čeští a polští autoři, jejichž příspěvky byly překládány do horní lužické srbštiny.

Po detailním zmapování všech výtisků Rozhladu bylo ve sledovaném období nápadné opakování pěti velkých témat. Pozornosti redaktorů se těšily zejména národní organizace, nejvíce pak zastřešující organizace všech lužickosrbských spolků a hnutí Domowina. Ta ve sledovaném období oslavila dvě významná výročí. Nejprve v roce 2010, kdy uplynulo dvacet let od jejího znovuzaložení¹⁸⁵, posléze v roce 2012, kdy oslavila sto

¹⁸⁴ ŠOŁĆIC, Leńka. Wužiwanje wobchadneje rěče w medijach a literaturje. In: *Rozhlad*. Budyšin: Domowina, 2012, roč. 62, č. 4, str. 35-37.

¹⁸⁵ KORJEŇK, Beno. Rěčna politika wobnovjeneje Domowiny. In: *Rozhlad*. Budyšin: Domowina, 2010, roč. 60, č. 6, str. 19-22.

let své existence.¹⁸⁶ Obě dvě události byly připomenuty v rozsáhlých příspěvcích. Událostem z Domowiny byl dále věnován četný prostor v rubrikách Kulturne noticky, Pokiwy, případně Nowe knihy a Recenzije, kde byly analyzovány knihy z produkce Lidového nakladatelství Domowina.

Na památná data redaktoři nezapomínali ani v případě jednotlivců, a sice lužickosrbských kulturních pracovníků, dokonce i zahraničních přátel Lužických Srbů. Dělo se tak v případě památky na jednoho z nejvýznamnějších Dolnolužičanů Mato Kosyka, českého sorabisty Vladimíra Zmeškala, hudebního skladatele Bjarnata Krawce, evangelického faráře Jana Kiliana či naopak k oslavě 75. narozenin současného lužickosrbského spisovatele Jurije Kocha. Životům současným i zesnulým autorům byly určeny celé rubriky Na wopominanje a Naše rowy. Jejich jména se opakovaně objevovala i na předposlední stránce časopisu v sekci Róčnicy.

Třetí širokou oblastí příspěvků, která stránky Rozhladu plnila, byla folklórní tematika ze života horních i dolních Lužických Srbů. Například v květnovém čísle roku 2012 podává autorka ucelený přehled o podobách krojů katolických nevěst z krajů srbské Horní Lužice.¹⁸⁷ Dále to byly příspěvky mapující průběh náboženských svátků. Prostor je dán příčinám jejich vzniku a historii jejich konání. Na několika místech je připomínána práce Měrcína Nowaka-Njehorňskiho, lužickosrbského spisovatele a sběratele zanikajících národních tradic, kterou v této oblasti udělal. V recenzích Rozhladu je patrné časté zobrazování Krabata, mytologické postavy lužickosrbských dějin, ve filmové, knižní i divadelní produkci.

Rovněž i témata spojená s náboženským vyznáním obyvatel Lužice se mnohokrát promítla do námětu autorů. K zaznamenání je seriál o čtyřech dílech od Wenera Měškanka, který čtenářům přiblížil pronikání evangelické církve do Dolní Lužice už od pohanských dob.¹⁸⁸ Zajímavou studii připojila polská autorka Małgorzata Milewka-Stawiany, která představila původ užívaných citátů a oslovení v náboženských kázáních

¹⁸⁶ ELA, Ludwig. Domowina chce a ma być zwjazk wšitkich Serbow. In: *Rozhlad*. Budyšin: Domowina, 2012, roč. 62. č. 10, str. 3-13.

¹⁸⁷ ŠOLČIC, Hanka. Drasta hornjoserbskeje katolskeje njewjesty a jeje posudžowanje. In: *Rozhlad*. Budyšin, 2010, č. 5, str. 11-16.

¹⁸⁸ MĚŠKANK, Werner. Ewangelska cyrkej z wida serbskeje Delnjeje Łužicy. In: *Rozhlad*. Budyšin: Domowina, 2011, roč. 61, č. 11, str. 5-9.

a zpěvech v horní lužické srbštině.¹⁸⁹ V sekcích Naše rowy a Na wopominanje jsou vzpomenuty životy jak evangelických tak katolických kněží.

Na stránkách Rozhledu se odráží i pro Lužické Srby specifický problém, a tím je postavení národní menšiny. V rubrikách Mozaika a Kulturne noticky byly vřazeny zprávy z FUEN, zastřešující evropské organizace všech národních menšin a etnických skupin.¹⁹⁰ V příspěvcích autorů se proto projevovala solidarita s ostatními členy organizace. Například Ludwig Ela pojednává o menšině Korutanských Slovinců v Rakousku, kde rozebírá případy jejich vytrvalého snažení o zavedení dvoujazyčných tabulí v obcích s výraznou slovanskou menšinou.¹⁹¹

Z hlediska zaměření celé práce je velmi zajímavý článek Sandry Hajnkec, která nabízí velmi netradiční pohled na problematiku lužickosrbské identity z marketingového hlediska. Schopnost Lužických Srbů sebezprezentace před okolním světem shledává jako velmi nedostatečnou. Článek, který svým obsahem přesáhl do třech vydání, je rozsáhlou kritikou lužickosrbských poměrů. Hajnkec upozorňuje na nedostatečný obnos financí, který je Lužickým Srbům k podpoře kulturních hodnot přidělován. Kritice podrobuje i komplex národní méněcennosti, který například vyvěrá i ze srovnávání všeho srbského s ostatním, z kterého Lužičtí Srbové nemohou v mnoha ohledech vyjít jako vítězové. Problém vidí i v nesvědomitém, doslovném překládání nových slov z německého jazyka. Svou kritiku směřuje i proti tradičnímu ulpívání na svázanosti všech občanů, kdy se i mladí Srbové sdružují do srbských organizací a před okolním světem se uzavírají.¹⁹² Jako viditelný produkt národní kultury mimo Lužici považuje pouze folklor, který na pozvednutí vlastní identity už nemůže stačit. Šanci spatřuje v přeshraniční komunikaci, ve sdílení kultur, případně v úloze prostředníka ostatním národům v geografickém trojmezí Německa, Polska a České republiky, u kterého se Lužice rozkládá.¹⁹³

¹⁸⁹ MILEWKA-STAWIANY, Małgorzata. Wo nábožných swójskich mjenach w hornoserbskich ludowych spěwach. In: *Rozhled*. Budyšin: Domowina, 2011, roč. 61, č. 7, str. 27-31.

¹⁹⁰ FUEN. Facts. [Online]. [Cit. 2014-05-04]. Dostupné z WWW: <https://www.fuen.org/about-us/facts/>.

¹⁹¹ ELA, Ludwig. Historiske dojednanje w Korutanski. In: *Rozhled*. Budyšin: Domowina, 2011, roč. 61, č. 12, str. 11-13.

¹⁹² HAJNKEC, Sandra. Zwičnjenje serbske identity-šansy z perspektivy moderneho marketinga. In: *Rozhled*. Budyšin: Domowina, 2010, roč. 60, č. 2, str. 18-20.

¹⁹³ HAJNKEC, Sandra. Zwičnjenje serbske identity-šansy z perspektivy moderneho marketinga III. In: *Rozhled*. Budyšin: Domowina, 2010, roč. 60, č. 4, str. 17-20.

4.1.2 Češi na stranách Rozhladu

Vně lužického prostoru byla spřízněnost právě s českým prostředím na stránkách kulturního měsíčníku zastoupena vůbec nejvíce. Téměř v každém výtisku byl otištěn některý z příspěvků, který pocházel od českého autora. K nejpilnějším patřili Petr Kaleta, předseda Společnosti přátel Lužice, který informoval o kulturních aktivitách organizace a stycích Čechů se současnou lužickosrbskou kulturou. Dále básník, překladatel, čestný člen Zwjazku serbskich wumělcow Milan Hrabal,¹⁹⁴ či etnolog Leoš Šatava, jazykovědec Filozofické fakulty Univerzity Karlovy¹⁹⁵ a bývalý předseda Společnosti přátel Lužice.¹⁹⁶

Ze všech Čechů měl zdaleka největší význam pro časopis Rozhled Richard Bígl, který se v srpnu 2011 stal jeho šéfredaktorem. Na otázku v interview ze zářijového čísla „*co byste chtěl v časopise změnit?*“, odpověděl, že jeho cílem je přetáhnout všechna sdělení z Rozhladu na internet. „*Nemůžeme očekávat, že bude každý vzdělaný Srb anebo přítel Srbů Rozhled abonovat. Každému by se měla poskytnout možnost čerpat rešerše.*“¹⁹⁷

Kromě současných událostí ze Společnosti přátel Lužice se témata, která čeští příspěvatelé zasílali, věnovala i dějinám zmíněné organizace, případně osobnostem české sorabistiky a životy přátel Lužických Srbů. Na druhé straně, o střetávání obou národů z pohledu Lužických Srbů psal Mikławš Krawc, který například vzpomenu na přijetí stodesetičlenné lužickosrbské delegace prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem, od kterého v roce 2012 uběhlo devadesát let.¹⁹⁸ Do rubriky Róčnicy (kalendárium) byla připojena i životopisná data českých sorabistů a přátel Lužice.

V daleko menší míře přicházely příspěvky od polských autorů. Ti společně s Čechy byli jedinými zahraničními dopisovateli, kteří se ve sledovaném období na stranách kulturního měsíčníku objevovali.

¹⁹⁴ Milan Hrabal. In: *Portál české literatury*. [Online]. 2011 [cit. 2014-04-16]. Dostupné z WWW: <http://www.czechlit.cz/autori/hrabal-milan/>.

¹⁹⁵ Naši awtorojo. In: *Rozhled*. Budyšin: Domowina, 2011, roč. 61, č. 1, str. 41.

¹⁹⁶ Dějiny SPL. In: *Společnost přátel Lužice*. [Online]. [Cit. 2014-04-16]. Dostupné z WWW: <http://www.luzice.cz/home/cesko-luzicke-vztahy/dejiny-spl.dot>.

¹⁹⁷ ČORNAKEC, Jěwa-Marja. Interview s Richardom Biglom. In: *Rozhled*. Budyšin: Domowina, 2011, roč. 61, č. 9, str. 3-4.

¹⁹⁸ KRAWC, Mikławš. Wopyt Serbow T. G. Masaryka před 90 lětami. In: *Rozhled*. Budyšin: Domowina, 2012, roč. 62, č. 1, str. 25.

4.2 Nowy Casnik

Nejnápadnějším specifikem listu byla přítomnost rozsáhlých německých textů, pro které byla vyčleněna strana tři s celostránkovým názvem „Aus dem Sorbischen/Wendischen Leben“ (Ze života Lužických Srbů). Příspěvky v německém jazyce byly ale řazeny i do dalších ze zbývajících sedmi stran týdeníku. Tato praxe ale nebyla příliš častá. Dvojjazyčnost se rovněž projevovala v názvech měst, kde byly vedle sebe přetištěny nejprve dolnosrbská, posléze i německá podoba jména obce. Dělo se tak i v domicilech výhradně dolnosrbsky psaných slohových útvarů. Jen v několika případech se pod článkem objevila jak dolnosrbská, tak německá podoba jména a příjmení redaktora. Přítomnost německého jazyka byla nutná i v případě pravopisných změn u některých dolnosrbských slov, u kterých měl jejich německý ekvivalent pomoci k jejich porozumění.

Příspěvky v horní lužické srbštině se na stránkách dolnolužického týdeníku objevovaly jen ojedinelé. Dokonce i Benedikt Dyrlich, jeden z nejvýznamnějších žijících Horních Lužických Srbů, psal do Noweho Casniku v německém jazyce. S hornsrbským textem se čtenáři častěji setkávali v osmistránkové příloze Naša Domowina, která byla do časopisu vkládána dvakrát ročně. Oproti širokému spektru autorů v případě měsíčníku Rozhled, většinu příspěvků na stránkách Noweho Casniku pravidelně zajišťovalo kvarteto stálých redaktorů.

Úvodní dvě strany shromažďovaly aktuální informace z oblasti celé Dolní Lužice. Třetí strana týdeníku byla určena německy psaným příspěvkům. Předposlední, sedmá, strana byla vyhrazena pozvánkám na různé kulturní, ale i sportovní akce, programu vysílání Serbskiho rozgłosu a tiráži Noweho Casniku. Další strany už neměly pravidelnou podobu. Nepravidelně byla na šesté straně zařazena rubrika „Z cerkwinskego žywjenja“ (Z církevního života), která byla věnována současným zprávám i historickým událostem z dění v evangelické církvi. Náboženská tematika vyplňovala stránky týdeníku i na ostatních místech v celém časopise. Do téměř z každého vydání byla editorem zařazena dopisní rubrika.

4.2.1 Lužice a Lužičtí Srbové na stránkách Noweho Casniku

Stejně jako v případě kulturního měsíčníku je i na stránkách Noweho Casniku věnovaná velká pozornost lužickosrbským kulturním pracovníkům. Smrtí Jurije Brězana, kterého sám šéfredaktor listu označil za největšího lužickosrbského spisovatele 20. století,¹⁹⁹ se toho roku 2006 obracel zájem redaktorů o celoživotní dílo zmíněného literáta. V témže roce se dožil sedmdesáti let spisovatel Jurij Koch, na což bylo vzpomenuo hned v několika vydáních. Stopadesáté výročí od narození jednoho z největších lužickosrbských básníků, Jakuba Barta-Čišinského, rovněž připadlo na rok 2006. I v tomto případě redaktoři seznamovali čtenáře s prací své přední kulturní osobnosti. Medailony ke kulatým životním jubileím spisovatelů i pracovníků národních institucí byly v týdeníku uveřejňovány po celé sledované období.

Sledovány byly i samotné národní instituce. Novinky, případně historické události z dění v některé z organizací jako je dolnolužický odbor Matice srbské, Založby za serbski lud, Srbského muzea či Dolnosrbského gymnázia v Chotěbuzi byly zaznamenány v každém vydání. Důležitost existence každého spolkového hnutí v nejmenším slovanském etniku se promítala i do výběru zpráv, poté, co Nowy Casnik například informoval o aktivitách ve Svazu rybářů.

Vyhledávanou látkou byly i ostatní evropské menšiny. Vedle Katalánců a Bretonců si redaktoři časopisu vybírali především soužití slovanských etnik. Redaktor časopisu se solidárně stavěl na stranu Korutanských Slovinců v Rakousku, kteří vedli svůj jazykový boj s naplňovanou představou tamního hejtmana Jörga Haidera o používání pouze jednoho jazyka v celé spolkové zemi Korutany.²⁰⁰ Zdaleka nejvíce se na stránkách časopisu projevovala spřízněnost s kašubskou menšinou, jejichž nejsilnější koncentrace se nachází na severu Polska. Pozornost redaktorů se obracela i do jihovýchodní části země, kde se snažili předávat vlastní zkušenosti ze života v dvojjazyčné oblasti polské a německé komunity, které spolu sdílí region Horního Slezska.

¹⁹⁹ WIECZOREK, Gregor. Spisowašel Jurij Brėzan zakopany. In: *Nowy Casnik*. Budyšin: Domowina, 2006, roč. 58, č. 12, str. 1.

²⁰⁰ MĚŠKANK, Horst. Zwada wó dwójrěcne tofle źo dalej. In: *Nowy Casnik*. Budyšin: Domowina, 2006, roč. 58, č. 35, str. 6.

Okruhem zájmu Noweho Casniku bylo rovněž zemědělství, přírodopis a ochrana životního prostředí. Ta se, mimo jiné, týkala také povrchové těžby hnědého uhlí v Dolní Lužici, ve které je postupné odbagrování dalších kusů krajiny už celá léta palčivým problémem. Do stránek týdeníku se dařilo prosadit i firmě Vattenfall, která se jejich prostřednictvím zasazovala o vylepšení svého jména poškozeného právě tamní těžební činností.

Zdaleka nejvíce zastoupená témata v Nowem Casniku jsou ale spojená se zachováním dolní lužické srbštiny a příspěvky mapující průběh tradic a zvyků místního folkloru. Už od úvodních stránek únorových a březnových vydání časopis plnily fotografie a reportáže z masopustních průvodů z vesnic a měst srbské Dolní Lužice. Ve snaze zachytit co nejvíce z masopustních oslav roku 2006, musela redakce ve dvou případech navýšit počet stran týdeníku. V celém sledovaném období k takovému kroku už poté více nedošlo. Podobně velké pozornosti se dostávalo i dožínkové slavnosti „Łapanje kokota“ (Strhávání kohouta), která se odehrává během letních měsíců, a to pouze v obcích Dolní Lužice. Tato tradice je pro celé dolnosrbské etnikum významným dnem plným starých kulturních zvyků. V různých soutěžích tu spolu závodí děti, ženy i starší pánové. Vrcholem celého dne je łapanje kokota, kdy se mladí muži ve cvalu na koni pokouší strhnout hlavu nebo křídla mrtvému kohoutovi, který je zavěšený na slavnostní bráně. Vítěz si následně může se zavázanýma očima vybrat z kruhu dívek svoji královnu.²⁰¹

Obě dvě tradice jsou ukázkou dolnolužických krojů a místem setkávání zástupců tamní slovanské menšiny. Proto je na stránkách týdeníku událost vždy doprovázena četným fotografickým materiálem. Už s podstatně mírnější intenzitou byl zaznamenáván průběh velikonočních svátků. Smířlivěji přistupovali redaktori i ke stále se prosazujícímu zvyku „Ptaškove swajzby“ (Ptačí svatby), který pronikl do oblasti Blat z Horní Lužice.

Už v prvním sledovaném čísle se objevila problematika dolní lužické srbštiny, a sice přítomnost hornosorabismů po velké jazykové reformě z let 1951/1952. Jazyková komise, složená z větší části z horních Lužických Srbů, tehdy dopustila užívání hornosrbských

²⁰¹ JUGENDAKTIV. Erntebraeuche. [Online]. [Cit. 2014-05-04]. Dostupné z WWW: <http://www.jugendaktiv-nl.de/index.php/de/braeuche/erntebraeuche>.

pravidel pro psaní dolnosrbských slov. Například používání konsonanty „j“ pro změkčení ve slově namísto „ń“, či používání krátkého „o“ namísto „ó.“²⁰²

Tento článek vzbudil velkou odezvu čtenářů, kdy byla poslední reakce, která se týkala lednového příspěvku, přetištěna až počátkem měsíce dubna. V dopisní rubrice už ve třetím čísle na článek reagoval přední dolnosrbský překladatel Alfred Měškank, který by rád viděl svoji řeč v podobě, v jaké byla před velkou jazykovou reformou. Zato druhý dopisovatel, Měto Worak, se straní jakýchkoliv dalších změn v dolní lužické srbštině. Na závěr dopisu vysvětluje své stanovisko potřebou zachovat současné pořádky v jazyce, aby jim přivykly i současné generace Witaj školáků. Z textů o jazykové reformě je i v dolnosrbském periodiku patrná citlivost jeho čtenářů nad zásahem hornolužických Srbů do svého jazyka. Například úvaha Herberta Nowaka končí otázkami: „*Kterí Hornosrbi byli těmi diktátory? Který Dolnosrb se podvolil té hornosrbské diktatuře?*“²⁰³ V přetištěných dopisech čtenáři přičítali svůj díl viny přítomnosti hornolužických učitelů, kteří po konci války přicházeli do Dolní Lužice pozvednout identitu tamního slovanského národa.

Sledované bylo v Nowém Casniku i počínání spojené s uznáním konsonanty „ó“, která sloužila pouze jako pomocné fonetické znaménko ve školních učebnicích. Dolnosrbská jazyková komise jí v únoru 2006 zařadila mezi pravidelná písmena dolnosrbské abecedy. Šéfredaktor Gregor Wiczorek tehdy přirovnal rozhodnutí komise k historickému dni pro dolnosrbskou řeč.²⁰⁴ Za necelý rok se diskuse okolo písmene na stránkách časopisu opět otevřela, poté, co historii psaní „ó“ v dolnosrbském jazyce rozpracoval Hauke Bartels ve svém třístránkovém referátu.²⁰⁵ Odezvy čtenářů následovaly v několika příštích vydáních. K tématu se váže i projekt Witaj (program lužických škol na zachování lužickosrbských jazyků), kterému se dostávalo náležitě pozornosti zejména na začátku a konci školního roku. Primárním důvodem bylo informovat o počtu nastupujících, respektive absolvujících žáků jazykového projektu.

²⁰² PERNAK, Měto. Wjelika reforma dolnosrbskego pšawopisa. In: *Nowy Casnik*. Budyšin: Domowina, 2006, roč. 58, č. 1, str. 4.

²⁰³ NOWAK, Herbert. „Woni se jeju wobmanili, aby podpisalej. In: *Nowy Casnik*. Budyšin: Domowina, 2006, roč. 58, č. 1, str. 4.

²⁰⁴ WIECZOREK, Gregor. Wětšyna za zawježenje psimika „ó.“ In: *Nowy Casnik*. Budyšin: Domowina, 2006, roč. 58, č. 8, str. 1.

²⁰⁵ BARTELS, Hauke. Ein kleiner Strich mit großen Folgen. In: *Nowy Casnik*. Budyšin: Domowina, 2007, roč. 59, č. 6, str. 4-6.

4.2.2 Češi na stranách Noweho Casniku

Geografická blízkost Dolní Lužice s polským prostředím nahrávala jejich vzájemnému kontaktu i na stránkách Noweho Casniku. Přenášeny byly informace ze společného stětávání se obou národů i jejich přeshraniční spolupráce. Nápadný byl i zájem Dolnolužičanů o život kašubské menšiny v Polsku a její uznávání z řad polských občanů i úřadů.

Zmínky spjaté s Čechy a jejich státem byly proto otištěny v daleko menší míře. Nejčastěji bylo v dolnolužickém časopise skloňováno jméno české malířky Aleny Čermákové, která motivy pro své obrazy sbírala i v krajích Horní a Dolní Lužice. V době jejích osmdesátých narozenin jí byl poskytnut stejně velký prostor pro shrnutí dosavadního díla jako jubilujícím osobnostem dolních Lužických Srbů. Poté, co se staly její obrazy součástí výstavy s názvem „Cyklus Lužice“ v Srbském muzeu v Chotěbuzi, vrátilo se jméno malířky znovu na stránky týdeníku. Dalším z Čechů, který se zapsal do podvědomí dolnolužických Srbů, byl spisovatel, překladatel a propagátor lužickosrbské literatury do českého jazyka Milan Hrabal. Zmiňováno je jeho členství v Zvjazku serbskich wumělcow a především pak jeho pravidelná účast na setkávání lužickosrbských spisovatelů.

I na těch několika málo příspěvcích lze poznat pozitivní vnímání Čechů v pohledech dolnosrbských obyvatel. Například stálý redaktor časopisu, Horst Adam, který v několika svých příspěvcích psal o České republice jako o zemi našich přátel. Citové vazby k našemu území dali v Lužici najevo i při povodních v roce 2006, kdy předseda Domowiny, Jan Nuk, vyzýval k finanční pomoci pro postižené regiony České republiky. Apeloval při tom už na jedenkrát projevený akt solidarity, kdy z Dolní Lužice směřovala peněžní pomoc do Litoměřicka při povodních v roce 2002.²⁰⁶

²⁰⁶ NUK, Jan. Zasej jo pomoc notna. In: *Nowy Casnik*. Budyšin: Domowina, 2006, roč. 58, č. 15, str. 1.

4.3 Serbske Nowiny

Denní periodicitu titulu přispívala k velkému množství témat, ohledů a zájmů, které dohromady tvořily obsah jeho stránek. Večerník Serbske Nowiny vycházel v čtyřstránkovém rozsahu, v případě zařazení výjimečného tématu (např. dokumenty vzešlé z pravidelných shromáždění zástupců Domowiny či rozsáhlé rozhovory), které obvykle pokrývalo celou jednu novinovou stránku, se počet dalších stran periodika vždy navyšoval.

Typické je pro Serbske Nowiny zařazování přílohových vydání. Každý pátek vycházela kulturní příloha Předženak, která například připomínala životní díla předních lužickosrbských osobností. Četným fotografickým materiálem seznamovala čtenáře s průběhem svátečních veselic nebo je cestopisnými reportážemi zvala k návštěvám zajímavých míst v oblasti německo-polsko-českého trojmezí. Poslední strana přílohy se jmenovala Džěciznak, která se zaměřovala na nejmenší dětské čtenáře. Pro lužickosrbský dorost vycházela jednou v měsíci Młodzina, která se soustředila především na náctileté publikum. To k sobě poutala příspěvky o mladých hudebních kapelách, událostmi ze škol a také rozhovory s jejich studenty, případně seznamovala veřejnost s mladými účastníky svátků lužickosrbské folkloriky. S měsíční periodicitou vycházela i příloha novin v německém jazyce, která shrnovala nejvýznamnější události od posledního vydání. Stejně jako v případě Noweho Casniku byl i do nitra Serbskich Nowin dvakrát do roka vložen časopis Naša Domowina.

Hlavním jazykem večerníku byla horní lužická srbština. Kromě pravidelné německé přílohy se další texty v této řeči objevovaly jen velmi zřídka. S dolnosrbským jazykem se čtenáři pravidelněji setkávali na stránkách vloženého časopisu Naša Domowina, na stránkách samotných novin bylo jeho používání spíše ojedinělé.

První stránku novin pokrývá zpravodajství z Horní Lužice. Pouze do levého spodního rohu byla vřazena rubrika Telegram, která obsahovala krátké zprávy jednak z celé Lužice, jednak z celého Německa a jednak ze zahraničí, kde převažovaly novinky z dění v České republice a Polsku. Do pravého spodního rohu byla umístěna rubrika „Policija,“ která shromažďovala zprávy z černé kroniky.

Druhá strana v sobě soustředila zprávy ze zahraničí a Německa, výjimkou byl sloupec zpráv umístěných při pravém okraji strany, který plnil události z oblastí Horní i Dolní Lužice.

Na třetí straně byl dán prostor sportovnímu zpravodajství, které v pondělním vydání obsáhlo celou stránku. Převážná většina příspěvků byla z regionálních fotbalových soutěží v Horní Lužici. V další dny tvořily obsah rubrika „Swět & cyrkej“, do které byly včleněny novinky spojené s tematikou křesťanské víry. Svého místa dosáhly i tištěné knihy, jejichž recenze, případně i upozornění na nově vydané výtisky, byly zahrnuty v rubrice „Wo knihach a kniharni“. Na této straně vycházely i postřehy jazykovědce Helmuta Jenče, který v rubrice „Minuta serbsčiny“ pravidelně seznamoval čtenáře s původem některých lužickosrbských slov i s historickými proměnami v jejich pravopise.

Čtvrtá strana byla místem mnoha rozličných rubrik. Mezi ně patřily „Pokiwy“, pozvánky na různé kulturní akce, „Jubilaraj“, krátké nastínění života oslavující osobnosti, Rozhlós s programem vysílání obou jazykových lužickosrbských verzí a jednou měsíčně i přehled pořadů v sekci „Telewizije“. Nepravidelně byla do obsahu novin zařazena také rubrika Do kina. „Z Městow a wsow“ zahrnuje upozornění pro obyvatele vybraných obcí, například o výpadku elektrického proudu. Na čtvrté straně byl také vyhrazen prostor pro smuteční oznámení a poděkování rodin, přátel, ale i institucí za rozloučení se zesnulým. Okénkem do zahraničí byla rubrika „Druhdze wo nas“, ve které byly lužičtí čtenáři informováni o aktivitách organizací i jednotlivců spjatých zájmem o jejich etnikum.

4.3.1 Lužice a Lužičtí Srbové na stránkách Serbských Nowin

Přestože jsou Serbske Nowiny hornolužickým periodikem, shrnují v sobě události jak z oblastí Horní, tak i Dolní Lužice. Už tradičně byla proto největší pozornost zaměřena na novinky z Domowiny, obou dvou větví Matice srbské, Německo-srbského divadla, lužickosrbských gymnázií v Budyšíně i v Chotěbuzi. Zmíněny byly i organizace Serbski ludowy ansambl a Serbski folklorny ansambl, o jejichž činnosti noviny informovaly při oslavách těch mnoha svátků, které Lužičtí Srbové udržují.

V hornolužickém večerníku to byl zejména Ptači kwas, svátek z konce ledna, při kterém svatebčané z domnělého sňatku straky a havrana pořádají svatební průvod,

po kterém společně zasednou k bohaté tabuli. Převlečení jsou přitom do kostýmů ptáků či lužickosrbských krojů.²⁰⁷ Druhým nejsledovanějším svátkem byly velikonoční jízdy, tradice z krajů katolické Horní Lužice. Zde se každý rok na velikonoční neděli muži oblékají do černých fraků, holínek a cylindrů a na koních projíždějí vzdálenost od místa své farnosti do té sousední. Prastarého zvyku, spojeného s vírou a prosbami o dobrou úrodou se každoročně účastní na 1700 jezdců.²⁰⁸ Oba svátky předznamenávaly články v přílohách *Předzenak* a *Młodzina*, které se jejich průběhu věnovaly i týdny po jejich skončení. Serbske Nowiny sledovaly i konání tradičních dolnolužických svátků jako byl masopust či łapanje kokota. Nebyl jim však v novinách věnován tak rozsáhlý prostor jako v případě svátků hornolužických.

Mezi další slavnosti patřily evangelické církevní dny, Svátek hudby nebo den mýtického hrdiny lužickosrbského národa, Svátek Krabata. Velkého významu celého etnika se těší i několikadenní akce, Svátek lužickosrbské poezie. Ten se postupně odehrává v místech Horní i Dolní Lužice, zásluhou Milana Hrabala i v jeho domovském českém Varnsdorfu.²⁰⁹ V roce 2008 se konal již jeho jubilejní třicátý ročník, čímž celý svátek aspiroval na jednu z nejdůležitějších událostí celého sledovaného období. O rok dříve jí konkurovalo konání 7. mezinárodního kulturního festivalu „Lužica 2007,“ který se odehrával za účasti více jak 600 účinkujících v obcích obou lužickosrbských národů.²¹⁰ Oběma událostem byla Serbskimi Nowinami věnována pozornost srovnatelná s konáním Ptačihó kwasu a velikonočních jízd.

Po novinkách z národních institucí a průběhu konaných slavností se třetí velkou oblastí zájmu hornolužických novin staly osobnosti celé slovanské Lužice. Do popředí vystupovali především spisovatelé a kněží. Vzácnou výjimkou byl politik Stanislav Tillich, hornolužický Srb, který byl v květnu 2008 zvolen do funkce předsedy vlády

²⁰⁷ TUREK, Milan. „Ptačí svatba“ hravě překonává i hranice. In: *Teplický deník*. [Online]. 2012-01-13 [cit. 2014-05-02]. Dostupné z WWW: http://teplicky.denik.cz/zpravy_region/20120113-sousedse-ptaci-pisen-5acd.html.

²⁰⁸ ŽLÁBKOVÁ, Ludmila. Velikonoční jízdy Lužických Srbů jsou projevem víry i národní hrdosti. In: *Novinky*. [Online]. 2009-03-31 [cit. 2014-05-02]. Dostupné z WWW: <http://www.novinky.cz/cestovani/165147-velikonocni-jizdy-luzicky-ch-srbu-jsou-projevem-viry-i-narodni-hrdosti.html>.

²⁰⁹ ČERMÁK, Radek. Severní vítr nemusí být vždy studený. In: *Česko-lužický věstník*. [Online]. 2001 [cit. 2014-05-02]. Dostupné z WWW: <http://stare.luzice.cz/clv/2001/01.htm>.

²¹⁰ VII. mjezynarodny folklorny festiwal „Lužica 2007“ (19. - 22. 7. 2007). [Online]. 2007 [Cit. 2014-05-02]. Dostupné z WWW: <http://fsvrtek.webnode.cz/news/vii-mjezynarodny-folklorny-festiwal-luzica-2007-19-22-7-2007/>.

Svobodného státu Sasko. V souvislosti s účastí na mnoha kulturních akcích byl ze žijících spisovatelů velmi často zmiňován Beno Budar. Z ostatních autorů to byl jeden z nejtvůřivějších lužickosrbských prozaiků Jurij Koch či Kito Lorenc, který na přelomu let 2008/2009 nejprve obdržel čestný doktorát z Drážďanské univerzity, o měsíc později získal Lessingovu cenu Svobodného státu Sasko za přínos kultuře.

Vzpomenuty byly i osudy již zemřelých spisovatelů. V říjnu 2009 uplynulo sto let od smrti Jakuba Barta-Čišinskiho, což se výrazněji promítlo i do obsahů Serbskich Nowin. Stejně tomu bylo i v případě 175. výročí od narození duchovního a spisovatele Michała Hornika v září 2008, sedmdesáti pěti let od narození Marje Młynkowe v únoru roku 2009 či 135 let od úmrtí kněze, literáta a autora slov národní hymny Handrije Zejlera v říjnu 2007. Příspěvky o kulturních pracovnících vycházely jak na třetích i čtvrtých stranách večerníku, tak i v příloze Předženak. Své osobnosti si připomínali redaktoři i připravovaným seriálem „Ródne domy serbskich prócowarjow,“ který v Serbskich Nowinách pokračoval v průběhu roku 2008. Představeny byly například domy Handrije Zejlera, Mikławše Andrického, dolnosrbského spisovatele Fryco Rochy a jiných.

4.3.2 Češi na stranách Serbskich Nowin

Za hranicemi Lužice se pozornost redaktorů upírala především k událostem ve zbytku Německa, České republice a Polsku. Ve zpravodajské části večerníku se z českého prostředí vyskytovaly zprávy o dění v Parlamentu, vyhledávaným tématem byly také návštěvy Lužice a blízkého okolí ze stran českých politických představitelů. Dělo se tak například při udělení čestného doktorátu prezidentovi Václavu Klausovi od Technické univerzity v Drážďanech, či při návštěvách Lužice českými senátory a krajskými hejtmany. O České republice se v Serbskich Nowinach psalo i v souvislosti s politickou návštěvou spolkové kancléřky Angely Merkelové, návštěvou Prahy předsedou Domowiny Janem Nukem, či o cíli jedné z apoštolských cest papeže Benedikta XVI. v roce 2009.

Česko-lužickosrbské vztahy se upevňují, mimo jiné, i za pomoci oboustranného zájmu o hlubší jazykové porozumění. Právě takové výukové projekty byly v Serbskich Nowinách vítanými událostmi. Například když na lužickosrbské gymnázium v Budyšině nastoupil český učitel, který měl být zárukou na další léta, po která se měl český jazyk

vyučovat.²¹¹ S koncem seminářů české řeči pořádanými na lužickosrbském gymnáziu se v celém sledovaném období v novinách objevovala upozornění zájemcům k zápisu na jejich pokračování. Na druhé straně příloha *Młodzina* před začátkem školního roku 2007/2008 informovala o konci výukového programu horní i dolní lužické srbštiny pro české studenty.²¹² Redaktoři přílohy poté přinášeli krátké rozhovory s účastníky kurzu.

Jedním z nejdůležitějších Čechů je pro obyvatele nejmenšího slovanského etnika Milan Hrabal, který prosazuje lužickosrbskou literaturu na půdě svého národa. Sledovány jsou i jeho návštěvy kulturních akcí v celé Lužici. Na druhé straně přispíval k vzájemným dobrým vztahům mezi Čechy a Lužickými Srby Mikławš Krawc, který v *Serbskich Nowinach* připomněl účast lužickosrbských sokolů na IX. sletu v Praze před 75 lety.²¹³ Svým zaměřením spíše sportovní redaktor častěji přispíval informacemi o průběhu české první fotbalové ligy, kdy například zmapoval cestu týmu AC Sparta Praha za titulem.²¹⁴

Právě fotbal byl na stránkách večerníku jedním z nejvýraznějších pojítek s českým prostředím. V celém sledovaném období plnily sportovní zpravodajství aktuality z týmu Budissy Budyšin, kde kromě Lužických Srbů, Němců a Poláků působili i hráči z České republiky. Mezi lety 2001-2005 jich v týmu hrálo hned osm.²¹⁵ Pozornost redaktorů se soustředila i na navazování družeb mezi českými a lužickosrbskými kluby kopané, kdy například k fotbalistům Spáleného Poříčí přijeli hráči hornolužických Ralbic k sehrání přátelského zápasu.²¹⁶

²¹¹ Čěščina we Łužicy so dále wučí. In: *Serbske Nowiny*. Budyšin: Domowina, 2007, roč. 17, č. 97, str. 1.

²¹² XVI. ferialny kurs serbsčiny zakončeny. In: *Młodzina*. Budyšin: Domowina, 2008, roč. 18, č. 9, str. 5.

²¹³ KRAWC, Mikławš. Wustup Serbskeho Sokola před 75 lětami w Praze. In: *Serbske Nowiny*. Budyšin: Domowina, 2007, roč. 17, č. 143, str. 3.

²¹⁴ KRAWC, Mikławš. Česki koparski mišter. In: *Serbske Nowiny*. Budyšin: Domowina, 2007, roč. 17, č. 108, str. 3.

²¹⁵ KRAWC, Mikławš. Sylna słowjanska skupina pola Budissy. In: *Serbske Nowiny*. Budyšin: Domowina, 2007, roč. 17, č. 43, str. 5.

²¹⁶ BJENŠ, Jurij. Ralbičanskcy koparjo w Čěskej pobyli. In: *Serbske Nowiny*. Budyšin: Domowina, 2008, roč. 18, č. 139, str. 5.

5 Porovnání výsledků a interpretace

Cílem celé práce bylo poukázat na důležitost té funkce žurnalistiky, která má pomáhat národům zachovat svoji řeč a kulturu. Prostřednictvím analýzy tisku méně než stotisícového slovanského etnika jsem se postupným studiem stále více utvrzoval, jak nezbytnou úlohu zmíněná funkce má.

5.1 Lužičtí Srbové na stránkách tisku

Cílem první výzkumné otázky bylo zjistit, jakými prostředky své poslání uskutečňuje. Na základě analýzy jsem u všech tří tištěných titulů našel úzké propojení se zastřešující organizací všech lužickosrbských spolků Domowinou, kdy aktuality z instituce pravidelně plnily stránky sledovaných periodik. Exkurze do historie důležitého orgánu byla méně častým jevem. Výjimkou byl i pro své zaměření měsíčník Rozhled, do jehož sledovaného období (2010-2012) připadla navíc dvě důležitá výročí celé organizace. Společný byl i zájem o činnost dvojjazyčných gymnázií v Budyšině a Chotěbuzi, kde se studenti vyučují jak v německé, tak i v některé ze dvou lužickosrbských řečí. Pravidelně byl sledován stav nastupujících studentů na začátku školního roku, respektive počet absolventů na jeho konci. Mezi zářím a červnem se do obsahu periodik promítaly i informace o činnosti obou ústavů. Shodně všechna tři média věnovala velký prostor životopisným portrétům nejvýznamnějších kulturních pracovníků, kněžím a zejména spisovatelům. Už jen z množství příspěvků, které média autorům lužickosrbské prózy a poezie věnovaly, je patrné projevování úcty, kterou Lužičtí Srbové chovají ke svým literátům. Jednotné jsou lužickosrbské listy i v projevované podpoře ostatním menšinovým etnikům, které se v Evropě nacházejí.

Rozdílem v kultuře obou národů je náboženská rozdělenost Lužice mezi katolickou a evangelickou větev křesťanské církve. Právě příslušnost ke dvěma věroukám se podepsala i na existenci odlišných náboženských slavností, kterým se ale dostávalo jak v hornolužickém, tak v dolnolužickém listu značné pozornosti. Zatím co v případě Noweho Casniku byla směřována především na vlastní, dolnolužické tradice, v Serbskich Nowinách redaktoři zaznamenávali průběh zvyků z obou krajů slovanské enklávy.

Jiným ohledem, ve kterém se od sebe národy Lužických Srbů liší, je používání odlišné mateřské řeči. Rozdílně byl i na stránkách periodik pojat přístup k jejímu studiu. Součástí Serbskich Nowin a Rozhladu byly specializované rubriky „Minuta serbsčiny“ respektive „Naša rěc,“ ve kterých se redaktoři zabývali spíše původem vybraných slov. V dolnolužickém týdeníku podobná sekce sice scházela, ale problematika spojená s užíváním dolní lužické srbštiny otevřela širokou tematiku příspěvků a ještě daleko širší prostor pro odezvu z řad čtenářské veřejnosti. Společnou zásluhou všech tří titulů je, že shodně přispívají k udržení povědomí o lužické srbštině v oblasti, ve které už po celá století dominuje německý jazyk. Přitom staletí oddalované představě jednojazyčného regionu v současnosti nahrávají mnohé dílčí jazykové změny, které se v lužickosrbských jazycích dějí. „*Unáhlené kodifikace matou nejen jazyk, nýbrž i Lužičany, kteří se mu učí z knih*“, píše slavista a bývalý šéfredaktor Rozhladu Richard Bígl.²¹⁷ Příkladem je praxe z Noweho Casniku, kde dochází k občasně výpomoci německými slovy v čistě dolnosrbském textu, ve kterém pomáhají k jasnějšímu výkladu některých slov z dolní lužické srbštiny. Dále, střídáním němčiny a své mateřštiny v denním cyklu života Lužických Srbů dochází ke zhoršování výslovnosti a v běžné mluvě se stále více prosazuje nespisovnost.²¹⁸ Proto knihy, jak uvádí Richard Bígl, náboženské kázání a výuka ve školách, jak se píše v publikaci Milana Hrabala²¹⁹ a periodický tisk, jak doplňují já, jsou těmi důležitými prostředky, pomocí kterých se daří udržovat oba dva lužickosrbské jazyky při životě.

Pokud shrnu přítomná fakta, zjistím, že kromě seznamování čtenářské obce se zásahy jazykových komisí, se periodický tisk v oblastech slovanské Lužice zasazuje o uchovávání tradic a odkazů kulturních pracovníků. Prostředkem v zachování identity se stává i informování o činnosti národních organizací, které vede k sounáležitosti dvou tamních slovanských etnik, a stejně tak i dáváním rad a duševní podpory, které vyvěrají ze zpravování o dění z těch krajů Evropy, kde se vedle většinové skupiny obyvatelstva nachází i jeho etnická minorita.

²¹⁷ BÍGL, Richard. Nepravopisné reformy lužické srbštiny po druhé světové válce. [Online]. [Cit. 2014-05-08]. Dostupné z WWW: <http://www.chotbud.chytrak.cz/nepravopisne-reformy-luzicke-srbstiny-po-druhe-svetovove-valce.doc>.

²¹⁸ HRABAL, Milan. *Lužičtí Srbové známí a neznámí: historie a současnost nejmenšího západoslovanského národa*, str. 15.

²¹⁹ tamtéž, str. 15.

5.2 Češi na stránkách lužickosrbského tisku

Zeměpisná blízkost, společná minulost daná několikasetletou přítomností v jednom soustátí i skutečnost dlouholeté kulturní spolupráce mezi Čechy a Lužickými Srby mě přivedla k formulaci druhé výzkumné otázky. V ní jsem se snažil dobrat odpovědi, zda se i v současných generacích Lužických Srbů projevuje spřízněnost s českým prostředím.

Z poznatků vzešlých ze *Serbskich Nowin* a z kulturního měsíčníku *Rozhlad* usuzuji, že minimálně v Horní Lužici se daří udržet tradičně silné vazby s obyvateli za hranicemi Krušných hor. Projevovaný zájem o kurzy českého jazyka, zařazování aktualit z české politické, kulturní a sportovní scény či vzájemné návštěvy Čechů a hornolužických Srbů pomáhají v Lužici k pozitivnímu nahlížení na své jižní sousedy. Opačně se o dobré vztahy přičiňují členové Společnosti přátel Lužice, kteří byli ve sledovaném období časopisu *Rozhlad* jeho nejčastějšími zahraničními dopisovateli. Richard Bígl se dokonce v srpnu 2011 stal šéfredaktorem titulu. Z *Noweho Casniku* je patrná větší spojitost Dolní Lužice s Poláky a polskou kulturou než s českým prostředím.

Jedno z nejznámějších českých jmen, které prorazilo v oblastech celé slovanské Lužice, je to spisovatele a překladatele Milana Hrabala. Se členem *Zwjazku serbskich wumělcow se Lužičtí Srbové* setkávají na kulturních akcích, která sdružení umělců pořádá. Do povědomí vstupuje také svou dlouholetou snahou vzbudit zájem o literaturu slovanské menšiny v obyvatelích České republiky. K jeho největším zásluhám na tomto poli patří přenesení jednoho dne oslav sledovaného Svátku lužickosrbské poezie z Horní i Dolní Lužice na území severočeského Varnsdorfu, což bylo i v *Serbskich Nowinach* pokaždé zmíněno. Právě město ze šluknovského výběžku se především díky Hrabalově iniciativě daří i dalšími akcemi kulturně propojovat se sousedícím hornolužickým prostorem. Například literární soutěží s názvem „Lužičtí Srbové známí i neznámí“ zaměřené na studenty gymnázií, kteří mají v jakémkoliv žánru napsat o kultuře nejzápadnějších Slovanů.²²⁰

²²⁰ ŽBÁNKOVÁ, Dagmar. Lužičtí Srbové. In: *Gymnázium Teplice*. [Online]. 2011, [cit. 2014-05-09]. Dostupné z WWW: <http://www.gymtce.cz/index.php?sectionID=200>.

Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, jakými prostředky pomáhají redaktoři lužickosrbských tištěných titulů udržovat jazykovou a kulturní existenci svého, méně než stotisícového, etnika. Po studiu hornolužického večerníku *Serbske Nowiny*, dolnolužického týdeníku *Nowy Casnik* a kulturního měsíčníku *Rozhľad*, který v sobě spojuje dění z obou částí slovanské Lužice, jsem dospěl k následujícím závěrům.

Redaktoři pravidelně upírali svůj zájem na průběh mnoha lužickosrbských slavností, čímž jednak podporovali setkávání srbských lidí, jednak i přispívali k uchování tradic dodržovaných i po celá století. Skrytým nástrojem bylo předávání aktuální pravopisné formy jazyka, která je jazykovými komisemi často dílčími zásahy upravována. Velké části novin zabíraly životopisné profily předních kulturních pracovníků, což jen posilovalo národní uvědomění čtenářů. Redaktoři se zaměřovali i na činnost dvojjazyčných gymnázií v Chotěbuzi a Budyšině, čímž popularizovali jejich práci v očích veřejnosti. Pravidelné bylo informování redaktorů o aktualitách z národních organizací. V každém výtisku všech tří sledovaných titulů se nacházely pozvánky na různé srbské kulturní akce nebo programy vysílání rozhlasu a televize v jazycích lužické srbštiny. Zájem redaktorů byl orientován i na osudy ostatních evropských menšin, od kterých čerpali, případně předávali, zkušenosti do boje o svoji identitu. Patrné bylo na stránkách tisku setkávání s Čechy a Poláky, čímž pomáhali ještě více utužovat vazby na spřátelené slovanské národy.

Rozdílný byl u všech tří periodik přístup k většinové německé společnosti. Zatímco *Rozhľad* byl výlučně zaměřen na dění a osobnosti slovanské Lužice, *Nowy Casnik* plně respektoval existenci dvou národů v oblasti Dolní Lužice. To se projevovalo zařazováním německých textů do obsahu týdeníku i projevovanou sounáležitostí s německými sousedy jako tomu bylo například v době oslav 850. výročí založení města Chotěbuzi, či s postupem Energie Chotěbuz do první fotbalové ligy. *Serbske Nowiny* kombinovaly aktuality ze slovanské Lužice s těmi z německého prostoru na prvních dvou stranách večerníku. Přílohy i další strany novin se nadále věnovaly jen srbské Lužici i dění v zemích ostatních slovanských národů.

I přes snahu redaktorů se stejně nabízí otázka, zda kladený důraz novinářů na zachování lužickosrbských jazyků a prvků tamní kultury pomůže vypěstovat i v mladé generaci touhu po udržení identity svého národa. Velké naděje Srbů se sice upínají na jazykový projekt Witaj (program zavádění lužické srbštiny do škol), ale považovat tím celý problém za vyřešený, by bylo až příliš unáhlené. Například v příloze Serbskich Nowin, Młodźina, pojednává článek Jana Rjedy o malém zájmu mladých lidí používat lužickou srbštinu, když stejně dobře ovládají i jazyk německý.²²¹ To podtrhuje i moji vlastní zkušenost, po které radost nad hovorem s mladým Lužickým Srbem vystřídalo zklamání z jedné z jeho odpovědí, že *„serbščina je hiż skoro mortwa.“*

V podkapitole zaměřené na Lužici a Lužické Srby na stranách Rozhledu jsem zmiňoval kritiku Sandry Hajnkec, která se obracela proti tradičnímu jednání Srbů, kdy se už i mladí Srbové sdružují výhradně jen do srbských organizací a tím se před okolním světem uzavírají. Z mých dosavadních poznatků o nejmenším slovanském etniku se obávám, že by právě hledání alternativ vedlo k jeho téměř jistému zániku. Za hlavní příčinu dosavadní existence lužickosrbské identity považuji právě pospolitost slovanských skupin obyvatel, rozkládajících se v nitru německého území. Každé narušení jednoty Srbů (náboženská dvojkolejnost, územní rozdělení Lužice mezi Prusko a Sasko v 19. století, jazykové odlišnosti) vedlo vždy k oslabení jejich vlivu, provázaném i úbytkem srbsky mluvící populace. Demokracie, zákony na ochranu menšin i otevřená podpora německého státu mluví sice ve prospěch věci, problémem je ale pro ni dál získávat mladé přívržence.

Je přesto obdivuhodné, jak se s mnoha potížemi ve své historii dokázal nevelký lužickosrbský národ vyrovnat. Všimla si toho i Libuše Hrabová ve své publikaci, ve které shrnula jen několik z mnoha proroctví o blížícím se definitivním konci posledních Polabských Slovanů.

„Před více než čtyřmi sty lety psal David Chytreus o zbytcích slovanského obyvatelstva v Lužici, před sto osmdesáti lety psal Jan Kollár o dvou lodičkách, které se potápějí, a Šafařík se domníval, že Srbové uchovali chudé zbytky jazyka, ‚majíce se teprve za našich osvícených časů do hrobu položit.‘ Richard Andree očekával před sto třiceti lety, že germanizace nabyt rozmachu vedoucího ke konečnému výsledku

²²¹ RJEDA, Jan. Maja serbščinu za „uncool,“ někotři mlodostni radšo němčuja. In: *Młodźina*. Budyšin: Domowina, 2007, roč. 17, č. 6, str. 3.

*a hitlerovský režim před půl stoletím zlikvidoval jakékoliv viditelné stopy existence Lužických Srbů. Na prahu jednadvacátého století si Lužičtí Srbové kladou otázku, čím mohou přispět globalizovanému světu a jak v něm obstojí.*²²²

Stejně tak i u mě přetrvávají obavy o pokračování osudu lužickosrbského etnika, zároveň ale také věřím, že se mu i tentokrát podaří podobné zkázonosné vidiny, jako už tolikrát předtím, opět úspěšně vyvrátit.

²²² HRABOVÁ, Libuše. Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii, str. 288.

Summary

The aim of this study was to find the means to help editors Sorbian printed titles maintain the language and culture of their existence, less than 100 000 ethnicity. After studying upper lusatian evening paper Serbske Nowiny, lower lusatian weekly Nowy Casnik and cultural monthly Rozhľad, which combines events from both parts of the Slavic Lusatia, I came to the following conclusions.

Editors regularly fixed his interest in the progress of many Sorbian festivities, which both supported the meeting of the Serbian people, and contribute to preserving the traditions of well tried, even after centuries. The hidden tool, the transfer of current spelling forms of the language, which is often the language committees, sub-actions, revisited. Large sections of the newspaper occupied biographical profiles of the leading cultural workers, which only strengthened national consciousness of readers. The editors are focused on activities bilingual gymnasium in Cottbus and Bautzen, and thereby popularizing their work in the public. It has been regularly informed about news of national organizations. Each of issues of all three titles contained invitations to various Serbian cultural events or programs, radio and television broadcasts in the Sorbian languages. Interest of editors was focused on the fate of other European minorities too, which have drawn from, or passed, experience to fight for their identity. Was seen in the press meeting with the Czechs and Poles, which helped even more by stepping links to web Slavic nations.

Different in all three periodicals was access to mainstream German society. While the Rozhľad was exclusively focused on the events and personalities of Slavic Lusatia, Nowy Casnik fully respected the existence of two nations in Lower Lusatia. This was demonstrated by including German texts into content of weekly and manifested fellowship with German neighbors, such as the time to celebrate the 850th anniversary of the city of Cottbus, or going up FC Energie Cottbus in the first football league. Serbske Nowiny combined news of Slavic Lusatia with those of the German space on the first two pages evening paper, attachments and other pages of newspapers continued to dedicate only Serbian Lusatia and events in countries of other Slavic nations.

Aside from the results of analysis, this thesis provides insight into the nation Lusatian Serbs. The reader knows brief history of ethnicity and its leading figures. The texts understand the problems of the smallest Slavic nation and also a great will to live.

Použitá literatura

Soupis bibliografických citací

BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk a ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. 1. vyd. Praha: Libri, 2008. 232 s. Stručná historie států; sv. č. 54. ISBN 978-80-7277-382-4.

BOHÁČ, Zdeněk. *České země a Lužice*. Tišnov: Sursum, 1993. 215 s. Mosty. ISBN 80-85799-24-3.

ČERMÁK, Radek a MAIELLO, Giuseppe. *Nástin dějin a literatury Lužických Srbů*. Vyd. 1. Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, 2011. 359 s. Evropské obzory. ISBN 978-80-86735-09-2

ČERNÝ, Adolf. *Lužice a Lužičtí Srbové*. V Praze: J. Otto, [1912?]. 240 s., [2] s. obr. příl. Česká knihovna zábavy a poučení; č. 28.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Vyd. 3. Praha: Karolinum, 2011. 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8.

FRENZEL, Alfons. *Lausitz grenzenlos: Augenblicke der Geschichte*. 1. Aufl. Bautzen: Domowina, 2008. 319 s. ISBN 978-3-7420-2088-8.

FRINTA, Antonín. *Lužičtí Srbové a jejich písemnictví*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955. 239 s., [16] s. obr. příl. Dějiny slovanských literatur; sv. 1.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

HRABAL, Milan. *Lužičtí Srbové známí i neznámí: historie a současnost nejmenšího západoslovanského národa*. 1. vyd. Varnsdorf: Městská knihovna, 2010. 34 s. Setkávání přes hranice; sv. 2. ISBN 978-80-86409-21-4.

- HRABOVÁ, Libuše. *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2006. 323 s. IMXI - Světové dějiny; sv. 1. ISBN 80-86829-18-9.
- KALETA, Petr. *Češi o Lužických Srbech: český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého*. Praha: Masarykův ústav - Archiv AV ČR, 2006. 333 s., [28] s. obr. příl. ISBN 80-86495-41-8.
- KUBA, Ludvík. *Čtení o Polabských Slovanech*. Praha: Společnost přátel Lužice, 2012. 141 s., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-260-3320-2.
- MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 448 s. ISBN 80-7178-200-9.
- MICHAJLOV, Boris. *Budoucnost Lužických Srbů*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1949. 54 s., [20] s. obr. příl. Časové otázky.
- PURŠ, Jaroslav, KROPILÁK, Miroslav. *Přehled dějin Československa*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1982. 645 s. ISBN 509-21-857.
- ŘEZNÍK, Miloš. *Sasko*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005. 196 s. Stručná historie států; sv. č. 32. ISBN 80-7277-275-9.
- ŠOLTA, Jan. *Abriss der sorbischen Geschichte*. Bautzen: Domowina, 1976. 270 s., [16] s. obr. příl.
- TRAMPOTA, Tomáš a VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 293 s. ISBN 978-80-7367-683-4.
- ULBRECHTOVÁ, Helena. *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009. 296 s. Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Monographia, 154. ISBN 978-80-246-1408-3.

VERNER, Pavel. *Úvod do praktické žurnalistiky*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. 96 s. ISBN 978-80-86723-87-7.

Příspěvky ve sbornících

BOHÁČ, Zdeněk. *Letmý pohled na vývoj Lužice v posledních desetiletích*. In: *Lužice 10 let ve sjednoceném Německu*. Vyd. 1. Praha: Spolek Česko-lužický, 2000. 61 s. ISBN 80-239-0733-6.

HRABAL, Milan. *Vzácný motýl evropské kultury*. In: *Lužice 10let ve sjednoceném Německu*. Vyd. 1. Praha: Spolek Česko – lužický, 2000. 61 s. ISBN 80-239-0733-6.

VALENTA, Jaroslav. *Co je to WITAJ projekt?* In: *Lužice 10 let ve sjednoceném Německu*. Vyd. 1. Praha: Spolek Česko-lužický, 2000. 61 s. ISBN 80-239-0733-6.

Soubor citovaných periodik

ČERMÁK, Radek. *Čerstvá krev v žilách lužickosrbské poezie*. In: *Česko–lužický věstník*. Praha: Společnost přátel Lužice, 2005, roč. 15, č. 12, str. 5.

Nowy Casnik. Budyšín: Domowina, 2006, roč. 58, č. 1-52. ISSN 0029-5418.

Nowy Casnik. Budyšín: Domowina, 2007, roč. 59, č. 1-52. ISSN 0029-5418.

Nowy Casnik. Budyšín: Domowina, 2008, roč. 60, č. 1-52. ISSN 0029-5418.

PÍŠA, Petr. *Lužickosrbské národní obrození*. In: *Česko – lužický věstník*. Praha: Společnost přátel Lužice, 2006, roč. 16, č. 3, str. 1.

Rozhled. Budyšín: Domowina, 2010, roč. 60, č. 1-11. ISSN 0557-4250.

Rozhled. Budyšín: Domowina, 2011, roč. 61, č. 1-11. ISSN 0557-4250.

Rozhled. Budyšín: Domowina, 2012, roč. 62, č. 1-11. ISSN 0557-4250.

Serbske Nowiny. Budyšín: Domowina, 2007, roč. 17, č. 1-313. ISSN 0129-7824.

Serbske Nowiny. Budyšín: Domowina, 2008, roč. 18, č. 1-310. ISSN 0129-7824.

Serbske Nowiny. Budyšín: Domowina, 2008, roč. 19, č. 1-312. ISSN 0129-7824.

TEPLÝ, Jaroslav. Lužičtí Srbové-co o nich víme? In: *Česko-lužický věstník*. Společnost přátel Lužice, roč. 7, č. 6, str. 1.

TRUXA, František. Přežijí „němečtí Slované“ rok 2011? In: *Česko-lužický věstník*. Praha: Společnost přátel Lužice, roč. 21, č. 11, 12, str. 9-10.

Internetové zdroje:

BUDAR, Benno. Kurzer Lebenslauf. [Online]. [Cit. 2014-02-21]. Dostupné z WWW: <http://benno.budar.de/leben.html>.

BÍGL, Richard. Nepravopisné reformy lužické srbštiny po druhé světové válce. [Online]. [Cit. 2014-05-08]. Dostupné z WWW: <http://www.chotbud.chytrak.cz/nepravopisne-reformy-luzicke-srbstiny-po-druhe-svetovove-valce.doc>.

Cas socializma (pó 1945 až do 1990). In: *Nowy Casnik*. [Online]. [Cit. 2014 -01-26]. Dostupné z WWW: <http://www.nowycasnik.de/historija/5>.

ČERMÁK, Radek. Severní vítr nemusí být vždy studený. In: *Česko-lužický věstník*. [Online]. 2001 [cit. 2014-05-02]. Dostupné z WWW: <http://stare.luzice.cz/clv/2001/01.html>.

Der Domowina - Verlag in Bautzen [Online]. [Cit. 2013-11-20]. Dostupné z WWW: <http://www.domowina-verlag.de/de/verlag>.

Domowina. [Online]. [Cit. 2013-11-06]. Dostupné z WWW: <http://www.domtest.sorben.com/domowina/satzung-programm-arbeitsrichtlinien-uae/program>.

DYRLICH, Benedikt. Über uns. In: *Serbske Nowiny*. [Online]. [Cit. 2014 – 01-26].
Dostupné z WWW: <http://www.serbske-nowiny.de/index.php?main=docs/uberuns>.

FRAJDL, Jiří. Oběť germanizace -Lužičtí Srbové. *České národní listy*. Praha: Křesťanskosociální hnutí, 2001. [Online] [cit. 2014- 01-20]. Dostupné z WWW: <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/ObetLS.htm>.

KAULFÜRSTOWA, Jadwiga. Činnost Jazykového centra WITAJ při zachování a šíření lužické srbštiny. In: *Rěčny centrum Witaj*. [Online] 2010. Do českého jazyka přeložil Pavel Šlechta [cit. 2013-11-17]. Dostupné z WWW: <http://witaj-sprachzentrum.de/files/Dzelawosc.pdf>.

Leccos. Lorenc Zalěski Jakub. [Online]. [Cit. 2014-01-19]. Dostupné z WWW: <http://leccos.com/index.php/clanky/lorenc-zaleski-jakub>.

Literatur Port. Mina Witkojc. [Online]. [Cit. 2014-01-16]. Dostupné z WWW: <http://www.literaturport.de/index.autorenlexikonfrontend-mina-witkojc>.

Njewotwisny wječnik za serbski lud w interneće. *Serbske Nowiny*. [Online]. [Cit. 2013-10-24]. Dostupné z WWW: [http://www.serbske – nowiny.de/index.php?main=docs/uberuns](http://www.serbske-nowiny.de/index.php?main=docs/uberuns).

Společnost přátel Lužice. [Online]. [Cit. 2013-10-22]. Dostupné z WWW: <http://www.luzice.cz/home/o-luzickych-srbech/skolstvi.dot>.

Společnost přátel Lužice. [Online]. [Cit. 2013-11- 06]. Dostupné z WWW: <http://stare.luzice.cz/rubrika=7>.

TUREK, Milan. „Ptačí svatba“ hravě překonává i hranice. In: *Teplický deník*. [Online]. 2012-01-13 [cit. 2014-05-02]. Dostupné z WWW: http://teplicky.denik.cz/zpravy_region/20120113-soused-ptaci-pisen-5acd.html.

Über die Zeitschrift Rozhľad. In: *Rozhľad*. [Online]. [Cit. 2014 -02-20]. Dostupné z WWW: http://www.rozhlad.de/wo_rozhledze.html.čg.

VYDRA, František. Historie Lužických hor [online]. 2000 [cit. 2013-11-19]. Dostupné z WWW: <http://www.luzicke-hory.cz/historie/index.php?pg=clsrboc>.

Zur Geschichte des sorbischen Hörfunks/ K stawiznam serbskego rozgłosa [online]. 2013 [cit. 2014 -01-25]. Dostupné z WWW: http://www.rbb-online.de/radio/sorbisches_programm/startseite/zur_geschichte_des.html.

ŽBÁNKOVÁ, Dagmar. Lužičtí Srbové. In: *Gymnázium Teplice*. [Online]. 2011, [cit. 2014-05-09]. Dostupné z WWW: <http://www.gymtce.cz/index.php?sectionID=200>.

ŽLÁBKOVÁ, Ludmila. Velikonoční jízdy Lužických Srbů jsou projevem víry i národní hrdosti. In: *Novinky*. [Online]. 2009-03-31 [cit. 2014-05-02]. Dostupné z WWW: <http://www.novinky.cz/cestovani/165147-velikonocni-jizdy-luzickych-srbu-jsou-projevem-viry-i-narodni-hrdosti.html>.

VII. mjezynarodny folklorny festiwal „Lužica 2007“ (19. - 22. 7. 2007). [Online]. 2007 [Cit. 2014-05-02]. Dostupné z WWW: <http://fsvrtek.webnode.cz/news/vii-mjezynarodny-folklorny-festiwal-luzica-2007-19-22-7-2007/>.

Zdroje příloh

Příloha č. 1: Mapa sídlišť kmenů Polabských Slovanů (ilustrace). HRABAL, Milan. *Lužičtí Srbové známí a neznámí: historie a současnost nejmenšího západoslovanského národa*. 1. vyd. Varnsdorf: Městská knihovna, 2010, str.

Příloha č. 2: Mapa současné Lužice (ilustrace). VYDRA, František. Lužické hory. [Online]. [Cit. 2014-05-13]. Dostupné z WWW: <http://www.luzicke-hory.cz/historie/index.php?pg=clsrboc>.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Mapa sídlišť kmenů Polabských Slovanů (ilustrace).

Příloha č. 2: Mapa současné Lužice (ilustrace).

Přílohy

Příloha č. 1: Mapa sídlišť kmenů Polabských Slovanů (ilustrace).

Mapa sídlišť kmenů Polabských Slovanů

Kmeny Polabských Slovanů:

Obodrité – Obodrité, Polabané, Vágrové, Varnové, Brižané, Drevané

Lutici – Čezpěňané, Dolenčané, Chyžané, Rataři, Rujánci, Sprévané, Stodorané (Havolané)

Srbové – Dalemnici (Glomači), Chutici, Koledici, Lužičané, Milčané, Nižané

Příloha č. 2: Mapa současné Lužice (ilustrace).

